

РЕЄСТРАЦІЙНА ФОРМА

№	Назва поля	Вміст поля
1.	Назва роботи	Магістерська робота
2.	УДК	
3.	Автор (ППП)	Петухов Дмитро Олександрович
4.	Дата захисту (рік, місяць, день)	2025.12.23
5.	Факультет (ННІ)	Економічний факультет
6.	Кафедра (шифр, назва)	Кафедра економіки (11.13)
7.	Спеціальність	Економіка
8.	Освітня програма	Економіка підприємства
9.	Програма підготовки	Освітньо-професійна
10.	Форма навчання	Денна
11.	Тема магістерської кваліфікаційної роботи	Ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах
12.	Керівник (ППП, науковий ступінь, вчене звання)	Ланченко Євгеній Олександрович, доктор економічних наук, доцент
13.	Ключові слова (до 10 слів)	Ефективність, економічна ефективність, рентабельність, сільськогосподарське підприємство, рослинництво, інтенсифікація виробництва, інновації
14.	Анотація (до 300 символів)	Розглянуто теоретичні аспекти ефективного виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах. Проаналізовано стан і ефективність виробництва продукції рослинництва. Обґрунтовано напрями забезпечення ефективного виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах

Керівник магістерської роботи _____

*(підпис)*Євгеній ЛАНЧЕНКО*(ім'я та прізвище)*

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Економічний факультет

ПОГОДЖЕНО
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри економіки

_____ **Андрій МУЗИЧЕНКО**
(підпис)

_____ **Вікторія БАЙДАЛА**
(підпис)

«_____» _____ 2025 р.

«_____» _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Ефективність виробництва продукції рослинництва в
сільськогосподарських підприємствах»**

Спеціальність **051 – "Економіка"**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **Освітньо - професійна**

Гарант освітньої програми
к.е.н., доцент

_____ **Тетяна ГУЦУЛ**
(підпис)

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи
д.е.н, доцент

_____ **Євгеній ЛАНЧЕНКО**
(підпис)

Виконав

_____ **Дмитро ПЕТУХОВ**
(підпис)

Київ – 2025

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри економіки
д.е.н., проф. _____ Вікторія БАЙДАЛА
" ____ " _____ 2024р.

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧУ
Петухову Дмитру Олександровичу
(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність **051 Економіка**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **Освітньо-професійна**

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **«Ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України від 16 жовтня 2024 р. №1853 «С»
Термін подання завершеної роботи на кафедру 25 листопада 2025 р.

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: монографії, періодичні наукові видання, нормативно-правові акти, інформаційні дані Держстату України, підручники, навчальні посібники, дані сільськогосподарського підприємства.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретико-методичні засади ефективності виробництва сільськогосподарської продукції.
2. Стан виробництва рослинницької продукції в сільськогосподарських підприємствах.
3. Напрями забезпечення ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах.

Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки.

Дата видачі завдання «16» жовтня 2024 р.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи _____

Євгеній ЛАНЧЕНКО

Завдання прийняв до виконання _____

Дмитро ПЕТУХОВ

РЕФЕРАТ

Магістерська робота на тему: «Ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах» викладена на 91 сторінці друкованого тексту. Вона містить 11 таблиць і 9 рисунків. У процесі магістерського дослідження використано 64 наукових джерела.

Метою магістерської роботи є обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах.

Об'єкт дослідження – виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських підприємств у галузі рослинництва.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та прикладні засади ефективного виробництва продукції рослинництва в аграрному секторі економіки.

Методи дослідження – абстрактно-логічний, історичний, системний підхід, монографічний, статистико-економічний методи.

У першому розділі викладено теоретичні основи ефективності виробництва продукції рослинництва в сільському господарстві, зокрема розкрито суть поняття ефективності, проаналізовано економічні результати господарської діяльності підприємств та наведено систему показників економічної ефективності.

Другий розділ присвячено аналізу сучасного стану та рівня ефективності виробництва основних видів продукції рослинництва, а також вивченню фінансово-економічних показників сільськогосподарських підприємств.

У третьому розділі наведено концептуальні напрями підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва, включаючи аналіз тенденцій розвитку галузі, впровадження інноваційних технологій, зокрема дистанційного зондування (дронів і супутникових систем), а також удосконалення маркетингово-збутової діяльності аграрних формувань.

Ключові слова: ефективність, економічна ефективність, рентабельність, сільськогосподарське підприємство, рослинництво, інтенсифікація виробництва, інновації.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	8
1.1. Суть ефективності сільськогосподарського виробництва.....	8
1.2. Економічні результати господарської діяльності підприємства.....	15
1.3. Показники економічної ефективності виробництва рослинницької продукції в підприємствах.....	21
РОЗДІЛ 2. СТАН І ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	30
2.1. Аналіз виробничих витрат вирощування сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах (на прикладі ВП НУБіП України "Великоснітинське НДГ ім. О.В. Музиченка").....	30
2.2. Аналіз урожайності та валових зборів сільськогосподарських культур у досліджуваному підприємстві.....	40
2.3. Ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарському підприємстві.....	47
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	55
3.1. Перспективи ефективного виробництва продукції рослинництва в Україні.....	55
3.2. Інноваційні технології та їх вплив на ефективність виробництва продукції рослинництва.....	63
3.3. Напрями вдосконалення маркетингово-збутової діяльності сільськогосподарського підприємства	75
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85

ВСТУП

Ефективність виробництва продукції рослинництва є ключовим фактором стабільного розвитку аграрного сектора та забезпечення продовольчої безпеки. Оптимізація господарських процесів у сільському господарстві сприяє підвищенню рентабельності підприємств і конкурентоспроможності їхньої продукції.

Актуальність теми магістерської роботи обумовлена сучасними викликами, з якими стикається аграрний сектор в умовах глобальних змін. Зокрема, вплив кліматичних змін, зростання цін на енергоносії та ресурсну нестачу стимулюють необхідність оптимізації виробничих процесів. Впровадження інноваційних технологій і сучасних методик управління дозволяє зменшити витрати ресурсів та підвищити якість продукції, що є особливо важливим на тлі зростаючої конкуренції як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках. Отже, удосконалення системи виробництва продукції рослинництва стає стратегічним завданням для забезпечення продовольчої безпеки та сталого розвитку аграрного сектору.

Метою магістерської роботи є обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробництва рослинницької продукції в підприємствах.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розглянути теоретичні основи ефективного виробництва продукції в підприємствах;
- узагальнити методичні засади розрахунку показників ефективності виробництва рослинницької продукції в аграрному секторі економіки;
- провести аналіз стану виробництва продукції рослинництва в аграрних формуваннях України;
- установити рівень ефективності вирощування головних сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах;
- обґрунтувати інноваційно-інвестиційні заходи ефективного виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах;

- визначити напрями вдосконалення маркетингово-збутової діяльності сільськогосподарських товаровиробників.

Об'єктом дослідження є виробничо-господарська діяльність сільськогосподарських підприємств у галузі рослинництва, зокрема на прикладі ВП НУБіП України "Великоснітинське НДГ ім. О.В. Музиченка" у Київській області.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та прикладні засади ефективного виробництва продукції рослинництва в аграрному секторі економіки.

Методи дослідження – абстрактно-логічний (для обґрунтування висновків і понять), історичні (для визначення динаміки обсягів продукції різних видів сільськогосподарських культур в аграрних формуваннях), системний підхід (для формування напрямів розвитку сільськогосподарських підприємств), монографічний (для дослідження передового досвіду ефективного господарювання в галузі), статистико-економічний (для побудови рядів динаміки).

У процесі магістерського дослідження автор брав участь у 2 наукових конференціях, за результатами яких опубліковані 2 публікації – тези доповідей (матеріали конференцій).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

1.1. Суть ефективності сільськогосподарського виробництва

Ефективність сільськогосподарського виробництва є комплексним поняттям, що характеризує результативність використання ресурсів у аграрному секторі. Метою аграрних підприємств є досягнення високої продуктивності, що забезпечує конкурентоспроможність і фінансову стійкість. Ефективність можна розглядати через призму декількох аспектів: економічного, соціального, технологічного та екологічного. Кожен із цих аспектів грає важливу роль у загальній картині функціонування підприємства та взаємодіє між собою, забезпечуючи стале функціонування як у короткотерміновій, так і в довготерміновій перспективі. У контексті рослинництва результативність набуває особливої ваги, оскільки ця галузь характеризується високою залежністю від природно-кліматичних умов, сезонністю виробництва та значними коливаннями врожайності.

Продуктивність у сільському господарстві є одним із ключових критеріїв оцінки якості господарювання. У категорії «ефективність виробництва» відбивається дія об'єктивних економічних законів, яка зрештою виявляється в результативності виробництва. Ефективність також відображає мету виробництва. Враховуючи багатоаспектність цього поняття, під економічною ефективністю сільськогосподарського виробництва слід розуміти одержання максимальної кількості продукції з 1 га земельної площі, від однієї голови худоби за найменших витрат праці та коштів на виробництво одиниці продукції. Для більш повного розуміння та аналізу результативності аграрного виробництва зважаючи на специфіку виробництва, розрізняють такі види ефективності: технологічну, економічну та соціальну.

Технологічна ефективність – це результат взаємодії факторів виробництва, що відображає продуктивність біологічних об'єктів, які залучаються до виробництва, зокрема сільськогосподарських культур. У рослинництві показниками технологічної ефективності є врожайність культур та основні параметри якості рослинницької продукції (вміст цукру в цукрових буряках, олії – у насінні соняшнику, білка – у зерні тощо).

Економічна ефективність – це виробництво будь-якого обсягу продукції з мінімальними витратами відповідних ресурсів.

Соціальна ефективність – поняття, що відображає соціальний результат покращення умов праці, культурно-побутового та медичного обслуговування населення, підвищення оплати праці тощо.

Для більш детального аналізу ефективності за рівнем розрахунку розрізняють такі види економічної ефективності:

- 1) народногосподарська ефективність сільськогосподарського виробництва;
- 2) економічна ефективність окремих його галузей;
- 3) економічна ефективність виробництва в окремих господарствах;
- 4) економічна ефективність у внутрішньогосподарських підрозділах (фермах, ланках, цехах);
- 5) економічна ефективність систем ведення рослинництва й тваринництва;
- 6) економічна ефективність виробництва окремих культур, видів продукції, виробничих операцій;

7) економічна ефективність агротехнічних, зооветеринарних, технічних та організаційно-економічних заходів [1]. Ця класифікація формує концептуальну основу для аналізу чинників, що впливають на результативність аграрного виробництва. Розглянувши теоретичні основи та види ефективності сільськогосподарського виробництва, доцільно проаналізувати конкретні інструменти її вимірювання та оцінки.

Для оцінки економічної ефективності агровиробництва необхідне застосування системи показників, яка передбачає (у тому або іншому поєднанні) розрахунок таких показників [2]:

– виробництво валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на одну людино-годину, на 1 грн основних виробничих фондів і оборотних засобів;

– розмір поточних витрат виробництва на 1 грн валової продукції;

– розмір валового і чистого доходу (прибутку) на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на одну людино-годину, на 1 грн основних виробничих фондів і оборотних засобів ;

– рівень рентабельності й норма прибутку (чистого доходу) сільськогосподарського виробництва;

Усі ці показники в сукупності, з виділенням будь-якого з них як головного або без виділення такого, дають можливість повніше охарактеризувати ефективність сільськогосподарських підприємств. У них знаходять відображення оцінки рівня й ефективності використання усіх видів ресурсів і витрат, що задіяні у виробництві:

1) землі як основного засобу сільськогосподарського виробництва – вартість валової продукції, сума валового доходу, прибутку (чистого доходу) на одиницю земельної площі;

2) живої праці – вартість валової продукції, сума валового доходу, прибутку (чистого доходу) на одиницю витрат праці або на чисельність середньорічних працівників;

3) минулої уречевленої праці в основних засобах виробництва – вартість валової продукції, сума валового доходу, прибутку (чистого доходу) на 1 грн основних виробничих фондів;

4) поточних виробничих витрат – собівартість валової продукції, окупність виробничих витрат, рівень рентабельності. Проте для повного розуміння механізмів формування ефективності недостатньо лише володіти системою показників. Важливо також дослідити фактори, які безпосередньо впливають на їх рівень та визначають кінцеві результати сільськогосподарського виробництва.

У цьому контексті доцільно перейти до розгляду основних факторів, що формують ефективність галузі.

Фактори ефективності виробництва продукції рослинництва

Фактори ефективності – це сукупність причин, що впливають на результативність виробництва. Доцільним є такий поділ їх на групи: 1) зміни технології та технічного рівня виробництва; 2) управління, мотивація, організація виробництва та праці; 3) обсяги та структура виробництва; 4) інші фактори. У сільському господарстві суттєвими є регіональні особливості, які діють як постійний фактор ефективності. Для рослинництва особливо важливими факторами є землезабезпеченість та інтенсивність виробництва [3].

Різні науковці по-різному підходять до класифікації факторів ефективності. На думку М.Д. Янькова, на ефективність аграрного сектору, його функціонування впливають низка факторів, які в економічній літературі поділяють на такі групи: природні, техніко-економічні і технологічні, загальноекономічні, соціальні [4]. Кожен з цих чинників по-своєму впливає на функціонування і розвиток сільськогосподарських підприємств.

Інший підхід до класифікації факторів пропонує Андрійчук В.Г., який виділяє макро-, мікро- та мезоекономічні чинники за рівнем економічного впливу на ефективність діяльності аграрних підприємств. До макроекономічних чинників автор відносить: платоспроможний попит, інфляцію, відсоткові ставки, обмінний курс національної валюти, динаміку цін, урядові видатки і дефіцит державного бюджету, безробіття, обсяги інвестицій. До мікроекономічних чинників ефективності виправдано відносити чинники внутрішнього середовища підприємства. Найбільш важливими мезоекономічними чинниками є внутрішня будова ринку сільськогосподарської продукції та продовольства і характер побудови агропромислових інтеграційних зв'язків [5].

Важливість інфраструктурного забезпечення як фактора ефективності підтверджується і зарубіжними дослідженнями. Зокрема, Д. Мунро у своєму дослідженні польського аграрного сектору встановив пряму залежність між доступом фермерів до розвиненої інфраструктури та рівнем їх технічної

ефективності [6]. Ця закономірність характерна і для інших європейських країн, що свідчить про універсальність впливу інфраструктурних чинників на продуктивність сільського господарства (рис. 1.1).

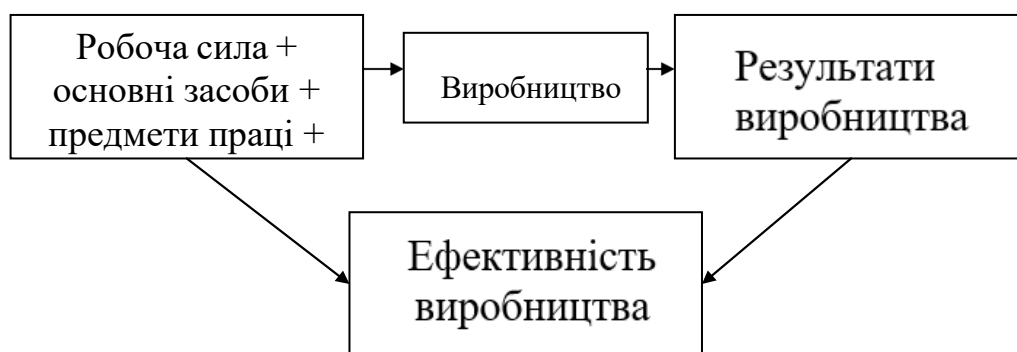

Рис. 1.1. Фактори, що впливають на економічну ефективність сільськогосподарських підприємств

Джерело: сформовано на основі [28]

Для України, з її значними територіями та нерівномірним рівнем розвитку сільської інфраструктури, цей фактор набуває особливого значення при формуванні стратегій підвищення ефективності рослинництва. Сучасні дослідження також підкреслюють важливість цифровізації та інноваційних технологій у рослинництві, включаючи точне землеробство, використання дронів для моніторингу посівів та автоматизацію виробничих процесів.

Будь-яке виробництво передбачає витрати ресурсів і одержання певних результатів. Але на однакову кількість витрачених ресурсів підприємства можуть одержувати далеко не однакові за величиною результати. В такому випадку кажуть, що підприємства ведуть виробництво з різною ефективністю (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Формування ефективності виробництва [7]

У рослинництві відмінності в ефективності особливо помітні коли за умов однакових природних ресурсів та кліматичних умов отримують різні врожаї через відмінності в агротехнології, сортовому складі та управлінських рішеннях.

Узагальнюючи наведені підходи, сукупність факторів, що впливають на рівень ефективності сільськогосподарських підприємств умовно можна поділити на дві групи: фактори внутрішнього середовища та фактори зовнішнього середовища. Фактори внутрішнього середовища (залежать від самого підприємства) характеризують здатність сільськогосподарських підприємств впливати на ефективність виробництва покращанням використання власних фінансових, трудових, матеріальних та інших ресурсів, впровадженням інтенсивних технологій тощо. Фактори зовнішнього середовища (не залежать від

товаровиробника) – це діяльність держави, фінансово-кредитних та ринкових інституцій спрямована на створення сприятливих умов для функціонування аграрного сектору через використання макроекономічних важелів.

Розглянувши теоретичні основи ефективності сільськогосподарського виробництва, доцільно проаналізувати особливості їх практичного застосування в умовах сучасного розвитку вітчизняного агросектору.

Особливості сучасного етапу розвитку українського агросектору.

Зважаючи на викладені теоретичні підходи, варто перейти до аналізу ефективності в сучасних умовах функціонування аграрного сектору України. Таким чином, ефективність сільськогосподарського виробництва набуває особливої важливості для сучасного сільського господарства України в умовах складних викликів сьогодення. Сільське господарство в Україні визнано пріоритетною сферою економіки і забезпечує їжею значну частину населення країни [8], а завдяки традиційно потужному продовольчому експорту Україна є одним з гарантів продовольчої безпеки у світі [9].

В умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення максимізація ефективності стає критично важливою для збереження конкурентних позицій українського агросектору на світових ринках. За даними Держстату, сільське господарство залишається найприбутковішою галуззю 2024 року, [10] що підкреслює його стратегічне значення для економіки країни.

Рослинництво як основна галузь українського агросектору потребує особливої уваги до питань ефективності, оскільки саме воно забезпечує левову частку експортних надходжень від продажу зернових та олійних культур.

Сучасні виклики для ефективності рослинництва включають:

- відновлення виробництва на деокупованих територіях;
- адаптацію до кліматичних змін;
- впровадження енергоощадних технологій;
- диверсифікацію експортних ринків;
- залучення інвестицій у модернізацію техніки та обладнання;

Таким чином, ефективність сільськогосподарського виробництва є багатоаспектним поняттям, що включає технологічний, економічний та соціальний компоненти. Систематизація підходів до класифікації факторів ефективності показує, що для рослинництва особливо важливими є фактори внутрішнього середовища (технології, управління, організація виробництва) та зовнішнього середовища (державна політика, ринкові умови, природно-кліматичні фактори). В умовах воєнного стану підвищення ефективності стає критично важливим для збереження конкурентоспроможності українського агросектору, що вимагає комплексного підходу до управління всіма групами факторів впливу. Розглянувши теоретичні засади ефективності виробництва, доцільно проаналізувати конкретні економічні показники, що характеризують результативність господарської діяльності підприємств рослинництва та дозволяють оцінити практичну реалізацію розглянутих концепцій.

1.2. Економічні результати господарської діяльності підприємства

Практична реалізація теоретичних засад ефективності знаходить своє відображення в системі економічних результатів господарської діяльності, які є головним критерієм оцінки ефективності підприємства. Вони відображають раціональність використання ресурсів і визначають фінансову стійкість. В умовах воєнного стану оцінка економічних результатів має критично важливе значення для підтримання експортного потенціалу аграрного сектору. Для комплексної оцінки економічної ефективності підприємств рослинництва використовується система взаємопов'язаних показників, кожен з яких характеризує певний аспект господарської діяльності.

Система економічних показників підприємств рослинництва включає:

- Показники результативності (валовий дохід, чистий прибуток);
- Показники витратності (собівартість продукції);
- Показники ефективності (рентабельність, продуктивність праці);

- Показники фінансової стійкості та платоспроможності.

Ця система дозволяє комплексно оцінити результативність господарської діяльності, виявити резерви зростання та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Основні економічні показники діяльності підприємства

Валовий дохід – це різниця між виручкою від реалізації продукції та змінними витратами на її виробництво.

$$ВД = B - ЗВ$$

Де *ВД* – валовий дохід; *B* – виручка від реалізації; *ЗВ* – змінні витрати.

Валовий дохід включає прибуток у вузькому розумінні і так звані невикористані витрати (адміністративні витрати й витрати на збут продукції).

Собівартість продукції – вартісне вираження спожитих у процесі створення продукту факторів виробництва (ресурсів). Розрізняють виробничу і повну собівартість (включає також витрати на зберігання і реалізацію виробів) та інші її види. Це один із найважливіших показників ефективності виробництва на мікрорівні.[11]

$$C = MB + ЗП + A + IB$$

Де *MB* – матеріальні витрати; *ЗП* – заробітна плата; *A* – амортизація; *IB* – інші витрати.

Прибуток – це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу і комерційну діяльність підприємства. Характеризуючи перевищення надходжень над витратами, прибуток виражає мету підприємницької діяльності і береться за головний показник її результативності (ефективності). [12]

$$ЧП = B - ПС - ПП - ИП$$

Де *ЧП* – чистий прибуток; *B* – виручка від реалізації; *ПС* – повна собівартість; *ПП* – податок на прибуток; *ИП* – інші податки та обов'язкові платежі.

Рентабельність – відносний показник, який має властивості порівняльності, а отже, може використовуватися при порівнянні різних суб'єктів господарювання. Показники рентабельності дають змогу оцінити, який прибуток

має суб'єкт господарювання з кожної гривні засобів, вкладених у активи [13]. Залежно від мети аналізу розраховують різні види рентабельності.

$$P = (П / B) \times 100\% \text{ (рентабельність продажів)}$$

$$P = (П / A) \times 100\% \text{ (рентабельність активів)}$$

Де $П$ – прибуток; B – виручка; A – активи.

Практичне застосування цих показників в аграрному секторі має свої особливості. У рослинництві застосовують рентабельність за культурами, галузями і підприємством загалом. Цей показник дозволяє порівнювати ефективність різних суб'єктів господарювання та приймати обґрунтовані інвестиційні рішення.

Продуктивність праці – це здатність конкретної праці створювати певну кількість продукції за одиницю робочого часу. Продуктивність праці підвищується, якщо збільшується виробництво продукції на одиницю робочого часу або зменшуються затрати праці на одиницю вироблених продуктів. [14]

$$ПП = Q / T$$

Де Q – обсяг виробленої продукції; T – витрати робочого часу.

Розглянуті економічні показники у своїй сукупності формують комплексну систему оцінки діяльності підприємства. Ці показники дозволяють оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси, зокрема землю, працю, капітал і технології, для забезпечення стабільного розвитку та конкурентоспроможності. Для практичної оцінки ефективності застосування розглянутих показників доцільно проаналізувати сучасний стан економічної ефективності рослинництва в Україні.

Економічна ефективність виробництва є основним критерієм оцінки результативності механізму функціонування сільськогосподарських підприємств. Ефективне функціонування вимагає врахування макро- та мікроекономічних умов господарювання, використання гнучкого економічного механізму управління ресурсами. Ключовими передумовами ефективного господарювання в умовах інноваційної моделі розвитку є раціональна інвестиційна політика, оптимізація фінансових потоків та стратегічне планування. Інтенсивні інвестиції сприяють

технічному прогресу, підвищенню продуктивності праці та оптимізації виробничих процесів [18].

Проаналізовані раніше показники ефективності (валовий дохід, рентабельність, продуктивність праці) дозволяють комплексно оцінити реальний стан підприємств рослинництва та виявити ключові проблеми їх функціонування. Застосування цих показників на практиці показує, що основною перешкодою для досягнення високої ефективності є обмежений доступ до фінансових ресурсів. Однак реалізація цих теоретичних принципів на практиці стикається з серйозними перешкодами, особливо у сфері фінансування.

Для підвищення ефективності економічної інноваційної діяльності важливим є кредитування сільськогосподарського виробництва. На сьогодні сільськогосподарським товаровиробникам недоступні банківські кредити через високі відсоткові ставки. Немає спеціалізованого банку для фінансування і кредитування сільськогосподарських товаровиробників. Необхідний об'єкт застави під кредит, яким є земля. Це створює додаткові бар'єри для покращення інвестиційної привабливості аграрного сектору та підвищення його конкурентоспроможності.

Попри наявні проблеми, високий рівень рентабельності галузі рослинництва сприяє її розвитку та забезпечує розширене відтворення на підтримку стратегії стабільного зростання в аграрному секторі вітчизняної економіки. Підвищення врожайності основних сільськогосподарських культур до рівня закордонних конкурентів є необхідним для підвищення економічної ефективності продукції рослинництва.

Переробна промисловість агропромислового комплексу (АПК) формує понад 70% загального товарообороту країни. Переробній промисловості АПК належить друге місце по обсягу валової продукції після машинобудування та третє – за кількістю робочих місць. Лише за рахунок скорочення затрат та поглиблення переробки харчової продукції можна збільшити виробництво продуктів харчування на 25-30%. Однак, в останні роки населенню реалізовано менше ніж 40% сільськогосподарської продукції в переробленому вигляді, тоді як

в країнах Європи цей показник досягає 80%. У переробній промисловості ще дуже великий об'єм ручної праці (30-40%). Низькими залишаються також продуктивність та надійність технологічного обладнання [19]. Для контролю ефективності діяльності продукції рослинництва потрібно систематично проводити аналіз показників фінансово господарської діяльності, знаходити можливості для його подальшого розвитку з урахуванням факторів впливу.

На підтримку аграрного сектора в Державному бюджеті України на 2025 р. виділено значно більше коштів, ніж у 2024 р. (коли було виділено 4,9 млрд грн). Зокрема, кошти спрямовуватимуть на розвиток тваринництва й агропереробної галузі, виплату дотацій на гектар сільгоспвиробникам та на утримання корів, овець і кіз, розмінування сільгоспземель, меліорацію та гранти на садівництво, а саме [20] 1 млрд грн – на розвиток тваринництва та агропереробної галузі; 4 726 млн грн – на виплату дотацій на гектар сільгоспвиробникам і на утримання корів, овець та кіз; 200 млн грн – на відновлення і будівництво меліоративних систем; 1,37 млрд грн – на видачу грантів, зокрема на сади й теплиці; 1 млрд грн – на розмінування сільськогосподарських земель.

Систематизація цих факторів дозволяє краще зрозуміти механізми формування економічної ефективності. На економічну ефективність продукції рослинництва впливають фактори, що показані у табл. 1.1. Економічна ефективність підприємств рослинництва формується під впливом широкого спектру факторів, систематизація яких дозволяє краще зрозуміти механізми управління результативністю господарської діяльності.

Урахування проаналізованих факторів впливу вимагає пошуку нових підходів до підвищення ефективності, серед яких особливе місце займають інноваційні напрями розвитку. На інноваційні процеси в сільському господарстві впливають особливості сільськогосподарського виробництва: сезонність, залежність від природних і кліматичних умов, різноманітність технологій виробництва продукції рослинництва, різниця у часі між створенням нових розробок і їх масовим освоєнням.

Таблиця 1.1

Фактори впливу на ефективність діяльності підприємства

Фактори	Характеристика
Загальні	характер виробництва і його галузеві особливості, стан матеріально- технічної бази
Специфічні	співвідношення між формами організації управління, між формами управління і методами управління, ступінь відповідності структури апарату управління, рівень механізації та автоматизації управлінських робіт, рівень кваліфікації працівників і ефективність їх праці
Особливі	фактори невизначеності та ризику
Структурно-організаційні	організаційна структура управління, виробництва, постачання та збуту, виробничо-економічних зв'язків
Інтенсивні	зростання продуктивності праці, фондівіддачі, матеріаловіддачі, зниження капітало-, фондо- та трудомісткості
Екстенсивні	зростання обсягу виробничих ресурсів
Галузеві	загальні та структурні характеристики галузі в структурі національного господарства, кон'юнктура галузевого ринку
Територіальні	географічне розташування, природно-кліматичні умови, потенціал ринку та інвестиційний ринок

Джерело: таблиця сформована за даними [21]

В Україні недостатньо умов для ефективного здійснення інноваційної діяльності в сільському господарстві. Хоча правове поле для інноваційної діяльності вже створено (Закони України «Про інноваційну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу» та інші акти), надалі залишається актуальним завданням вдосконалення державної системи стимулювання інноваційного розвитку.

Сучасні умови воєнного стану створили нові виклики для аграрного сектору, який, незважаючи на труднощі, виявив значну стійкість, забезпечивши продовольчу безпеку країни та зберігши провідні позиції в структурі експорту. Економічні результати господарської діяльності підприємств рослинництва формуються під впливом військових дій, що вимагає адаптації до нових умов господарювання та впровадження комплексних заходів підвищення ефективності.

Ключовими напрямками підвищення економічної ефективності рослинництва в сучасних умовах є:

- Створення наукоємних виробничих процесів та цифровізація виробництва

- Технологічне та технічне оновлення галузі
- Диверсифікація експортних ринків збуту
- Розвиток переробної промисловості та поглиблення переробки
- Створення спеціалізованих фінансових інструментів для аграрного сектору
- Формування інноваційної інфраструктури та впровадження інноваційно-інвестиційних проектів.

Таким чином, економічні результати господарської діяльності підприємств рослинництва в Україні демонструють як значний потенціал стійкості, так і необхідність структурних змін для адаптації до викликів сучасності. Успішна реалізація визначених пріоритетних напрямів дозволить забезпечити довгострокову економічну стабільність галузі та її конкурентоспроможність на світових ринках.

1.3. Показники економічної ефективності виробництва рослинницької продукції в підприємствах

Система показників економічної ефективності є інструментом комплексної оцінки результативності діяльності аграрних підприємств. Вона дозволяє не лише оцінити поточний стан підприємства, але й визначити напрями подальшого розвитку, виявити резерви підвищення ефективності та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Крім того, ця система допомагає оптимізувати виробничі процеси в умовах динамічного ринкового середовища. Теоретичні основи економічної ефективності в аграрному секторі базуються на принципах раціонального використання ресурсів та максимізації результативності господарської діяльності.

Ефективність сільськогосподарського підприємства характеризується показниками функціонування виробничих структур, які визначають їх здатність

утримувати позиції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Методи оцінки ефективності включають як традиційні підходи (аналіз фінансових коефіцієнтів, оцінка продуктивності), так і сучасні інноваційні методи, що враховують специфіку галузі. Ефективність аграрного виробництва має багатофакторний характер і залежить від численних чинників, які умовно можна поділити на:

Внутрішні (земля та її якість, трудові ресурси, засоби виробництва, матеріалозабезпеченість, спланованість та налагодженість системи економічної безпеки господарства);

Зовнішні, такі як селекційно-генетичний та агробіокліматичний потенціал регіону, законодавча база, державна підтримка фермерських господарств, кредитна система, умови реалізації продукції та матеріально-технічне забезпечення, діяльність інших господарств-конкурентів [22]. Специфіка рослинництва як об'єкта економічної оцінки.

Виробництво рослинницької продукції є постійним завданням усіх господарюючих суб'єктів аграрного сектору, що спрямоване на формування ринку продовольства. Галузь рослинництва має ряд особливостей, які суттєво впливають на методи оцінки її ефективності:

- Залежність від природно-кліматичних умов;
- Сезонність виробництва;
- Тривалість виробничого циклу;

Ефективність розвитку галузі рослинництва формується під впливом багатьох чинників (зокрема, ґрунтово-кліматичних, технологічних, біологічних та інших), що ускладнює пошук додаткових можливостей для її підвищення. Стратегічне значення аграрного сектору для національної економіки України.

Ступінь розвиненості національної економіки України значною мірою визначається здатністю максимального використання внутрішнього потенціалу природних ресурсів та галузей агропромислового виробництва. В умовах глобальних викликів продовольчої безпеки роль України як одного з провідних експортерів сільськогосподарської продукції набуває особливого значення. Сучасні геополітичні виклики лише підкреслили стратегічну важливість

аграрного сектору для економічної незалежності держави. На сучасному етапі головними завданнями, що стоять перед галузями АПК, є забезпечення зростання сільськогосподарського виробництва, сталого забезпечення країни продуктами харчування для населення та сільськогосподарською сировиною для переробних підприємств, об'єднання зусиль усіх галузей АПК для одержання високих кінцевих результатів господарювання у ринкових умовах [23].

Головними галузями в сільському господарстві є рослинництво, тваринництво і проміжна галузь – кормовиробництво. Взаємозв'язок між цими галузями формує основу сталого розвитку аграрного виробництва. На рослинництво і кормовиробництво припадає близько 90% орних земель України, з яких до 30% відведено під кормові культури.

У рослинництві 40-50% становить побічна продукція – солома, стебла кукурудзи і сорго, жом, патока та інші, які через проміжну галузь кормовиробництва використовуються у тваринництві. Тому гармонійне поєднання рослинництва, тваринництва, кормовиробництва необхідна умова успішного функціонування всього аграрного комплексу країни [24].

Концептуальні засади ефективності в сучасних умовах господарювання. Проблема ефективності рослинництва у сучасних умовах розвитку набуває першочергового значення. Її актуальність зумовлена необхідністю забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції на світових ринках. Її вирішення – це формування реального добробуту населення країни, економічної та продовольчої безпеки і незалежності держави. Висока ефективність виробництва досягається комплексним підходом, що включає не тільки сукупність факторів виробництва й обсяг інвестицій, а й спрямованість і швидкість впровадження інноваційної стратегії як логічної ланки економічного розвитку. Обґрунтоване співвідношення складників економічного розвитку (факторів виробництва, інвестицій, інноваційної стратегії) слід вважати важливою передумовою зростання ефективності виробництва сільськогосподарської продукції.

Сутність ефективності у сільському господарстві відображається у

максимізації росту валової продукції, валового доходу за мінімізації питомих суспільних витрат на їх виробництво. Це відповідає класичному економічному принципу оптимізації співвідношення "результат-витрати". Головна ознака ефективності - полягає в досягненні мети виробничої або іншої діяльності підприємства за умови мінімальних витрат суспільної праці та часу.

Економічна ефективність є критерієм оцінки всіх заходів, що здійснюються в сільському господарстві, і пов'язана зі збільшенням виробництва споживчих вартостей на основі підвищення продуктивності праці і раціонального використання виробничих ресурсів [25]. Важливою особливістю є те, що ефективність слід розглядати як на макро-, так і на мікроекономічному рівні.

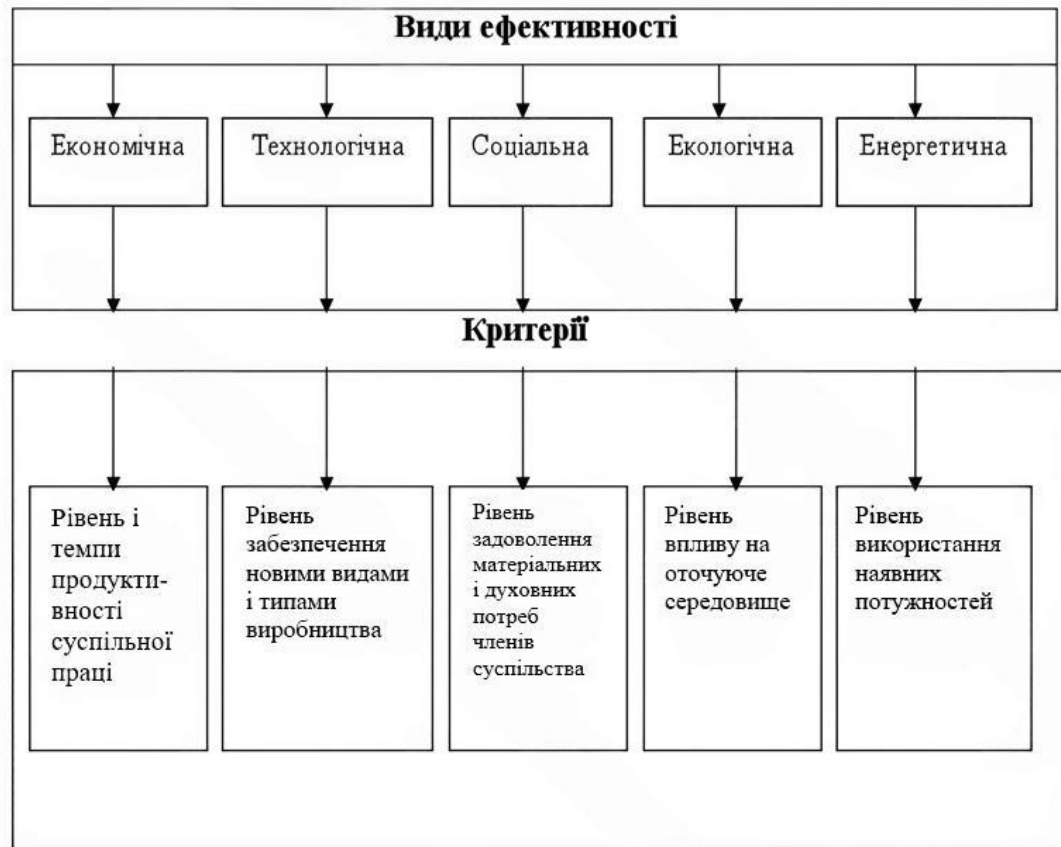
Водночас низка економістів вважає, що для характеристики ефективності існує єдиний критерій ефективності суспільного виробництва. Водночас не лише суспільство загалом, але й кожне сільськогосподарське підприємство зацікавлене у підвищенні ефективності виробництва. Внаслідок цього критерій ефективності має відображати інтереси суспільства загалом і окремо кожного підприємства.

Види і критерії ефективності зображено на рис. 1.3.

Ринкова орієнтація ефективності виробництва. Аналіз взаємозв'язків ефективності виробництва за сферами функціонування показує, що з переходом на ринкові відносини необхідно орієнтуватися на ринку сільськогосподарської продукції, ефективно управляти та використовувати виробничий потенціал, земельні, трудові та фінансові ресурси підприємства [26].

Концептуальна модель ефективності використання земельних ресурсів.

Узагальнюючи висвітлені в науковій літературі трактування низки вчених щодо ефективності використання землі, вважаємо, що ефективність використання землі як економічна категорія виражає кількість необхідної суспільству продукції, яка отримана з кожного гектара землі за найменших затрат праці та коштів на її виробництво та за збереження природної родючості ґрунту, а детальне її вивчення може бути здійснене тільки за використання системи показників. На сучасному етапі Україна формує ринкові відносини шляхом інституціональних перетворень, теоретичні засади яких базуються на економічній теорії ринкового господарства.

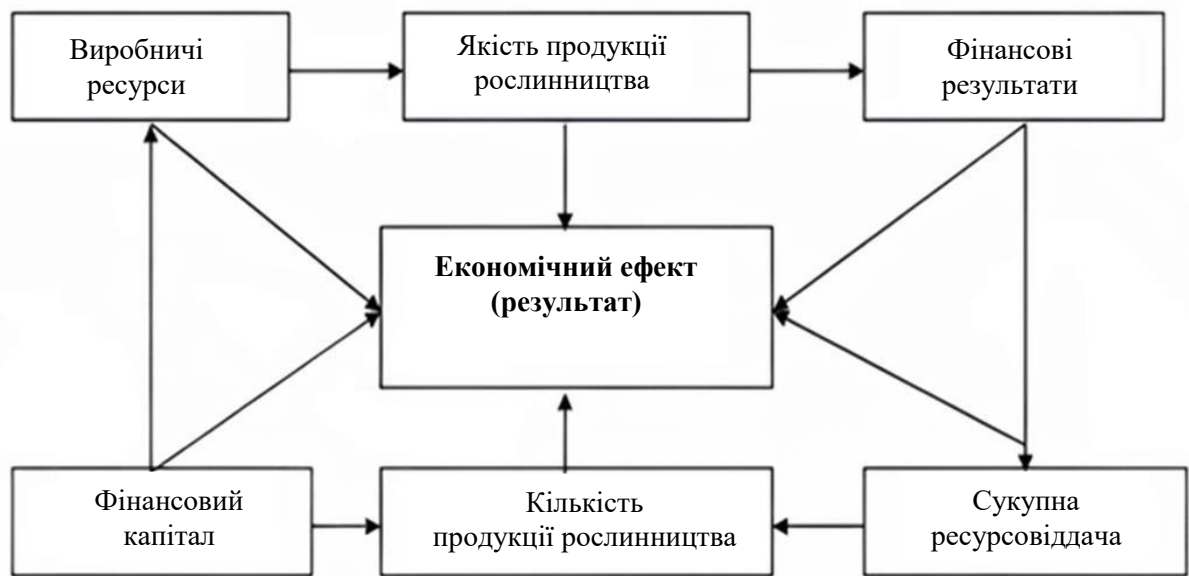
Рис. 1.3. Види і критерії ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств [26]

Тому принциповою умовою теоретичного підходу до дослідження ефективності виробництва продукції рослинництва, на нашу думку, є розгляд її на підставі ринкової концепції ефективності виробництва у системі категорій ринкових виробничих відносин різних рівнів, які взаємодіють та впливають на формування ефективності виробництва продукції рослинництва (рис. 1.4).

Підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва є результатом підвищення рівня продуктивності виробничих ресурсів і характеризується залежністю, яку можна висловити так: чим краще використовуються наявні виробничі ресурси, тим нижчі витрати сукупної праці і тим вищий рівень ефективності виробництва.

У сучасних умовах процес успішного функціонування сільськогосподарського підприємства багато в чому залежить від рівня його

економічної безпеки та організації заходів з її забезпечення. Економічна безпека стає критично важливим фактором стабільності функціонування в умовах зростаючих ризиків та невизначеності зовнішнього середовища. Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне і максимально ефективне функціонування у цьому періоді і високий потенціал розвитку у майбутньому. Класифікація видів економічної ефективності.

Рис. 1.4. Ефективність виробництва продукції рослинництва [32]

Економічна ефективність – це виробництво певного обсягу продукції з мінімальними витратами відповідних ресурсів. Дане визначення відображає технологічний аспект ефективності, що доповнюється економічним вимірюванням результативності.

Кожен з цих показників відображає певний аспект результативності діяльності та використовується для вирішення конкретних аналітичних завдань. Під час оцінки економічної ефективності сільськогосподарського виробництва аграрних підприємств необхідно правильно визначити систему взаємопов'язаних показників, які повинні найбільш об'єктивно відображати її рівень. Для визначення економічної ефективності виробництва в цілому в сільськогосподарських підприємствах використовується система показників, які доцільно обчислювати в такій послідовності:

1) вартість валової продукції (грн) на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на 1 люд-год., на 1 грн виробничих витрат, на 100 грн основних виробничих фондів;

2) розмір чистої продукції (валового доходу), чистого доходу та прибутку на 1 га сільськогосподарських угідь, на середньорічного працівника, на 1 люд-год., на 1 грн витрат виробництва, на 1 грн виробничих фондів;

3) рівень рентабельності й норма прибутку сільськогосподарського виробництва.

Рівень рентабельності визначається відношенням прибутку до повної собівартості реалізованої продукції і виражається у відсотках. Цей показник є одним з найбільш інформативних індикаторів ефективності господарської діяльності. Він показує величину прибутку на 1 грн виробничих витрат і характеризує ефективність їх використання. Рівень рентабельності визначається в цілому в господарстві, у виробництві певного виду продукції, окремої культури або галузі.

Норма прибутку визначається з відношення прибутку до середньо-річної вартості основних та оборотних фондів і виражається у відсотках. Цей показник відображає ефективність використання авансованого капіталу підприємства. Цей показник визначається в господарстві в цілому й показує величину прибутку, що припадає на 1 грн основних та оборотних фондів. Економічна ефективність рослинництва аграрного підприємства визначається наведеною вище системою показників. При цьому вартість валової продукції рослинництва розраховується на 1 га ріллі. Особливістю рослинництва є залежність результатів від природно-кліматичних умов, що потребує врахування цього фактору при аналізі ефективності. Під час визначення економічної ефективності виробничої діяльності малих підприємницьких структур аграрного бізнесу необхідно розраховувати:

1) маржинальний дохід;

2) критичний обсяг виробництва й реалізації сільськогосподарської продукції. Маржинальний аналіз є особливо актуальним для малих форм

господарювання, оскільки дозволяє оптимізувати структуру виробництва та мінімізувати підприємницькі ризики.

Для визначення маржинального прибутку необхідно зробити розподіл витрат на постійні й змінні. До постійних витрат відносяться такі витрати, розмір яких не залежить від обсягів виробництва (погодинна оплата праці та нарахування на неї, витрати на утримання основних засобів, витрати на управління та організацію виробництва, страхові платежі, орендна плата тощо). Змінні витрати визначають як різницю між загальною сумою виробничих витрат і постійними витратами.

Маржинальний дохід визначається як різниця між виручкою від реалізації продукції та змінними витратами за формулою:

$$M_{\partial} = B_p - C_{зв}$$

де B_p – виручка від реалізації продукції, грн;

$C_{зв}$ – загальна величина змінних витрат, грн.

Маржинальний дохід на 1 ц продукції визначається як різниця між ціною реалізації та змінними витратами в собівартості одиниці продукції за формулою:

$$M_{\partial} = Ц - C'_{зв}$$

де $Ц$ – ціна реалізації 1 ц продукції, грн;

$C'_{зв}$ – змінні витрати на 1 ц продукції, грн.

Критичний обсяг виробництва певної продукції називають також точкою беззбитковості. Критичний обсяг випуску продукції – це такий обсяг виробництва, за якого виручка від реалізації певного виду продукції дорівнює сукупним витратам на її виробництво й реалізацію.

Критичний обсяг випуску певної продукції в натуральному виразі ($N_{кр}$) з 1 га посіву визначається відношенням суми постійних витрат з розрахунку на гектар посіву до маржинального доходу на 1 ц продукції. Його визначають за формулою:

$$N_{кр} = \frac{C_{пв}}{Ц - C_{пв}}$$

де $C_{пв}$ – сума постійних витрат на 1 га посіву, грн.

Цей обсяг виробництва понад точку беззбитковості визначає економічну ефективність через зниження собівартості продукції. Показники економічної ефективності рослинництва: урожайність, трудовитрати на 1 ц продукції, собівартість 1 ц продукції, ціна реалізації та прибуток на 1 ц, рентабельність виробництва.

Ефективність використання добрив оцінюється за: приростом урожайності та окупністю цих витрат [27], підвищенням продуктивності праці, зниженням собівартості, окупністю витрат на добрива, додатковим чистим доходом, рентабельністю застосування добрив. Ця система показників є комплексним інструментом оцінки результативності аграрних підприємств для прийняття управлінських рішень щодо підвищення ефективності виробництва, оптимізації використання ресурсів та забезпечення конкурентоспроможності продукції рослинництва на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Ефективність виробництва продукції рослинництва формується під впливом численних факторів — як внутрішніх, так і зовнішніх. Оцінка ефективності потребує системного підходу, що включає класичні економічні показники (рентабельність, прибуток, урожайність) та сучасні методи (маржинальний аналіз, точка беззбитковості). Визначено, що інтегрована система показників дозволяє аграрним підприємствам приймати обґрунтовані управлінські рішення. Ефективність тісно пов'язана з економічною безпекою підприємства та конкурентоспроможністю в умовах ринку. Зроблено висновок, що практичне застосування комплексної системи оцінки сприяє підвищенню продуктивності, зниженню витрат та забезпеченню сталого розвитку сільського господарства.

РОЗДІЛ 2

СТАН І ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Аналіз виробничих витрат вирощування сільськогосподарських культур у сільськогосподарських підприємствах (на прикладі ВП НУБіП України "Великоснітинське НДГ ім. О.В. Музиченка")

Виробництво продукції рослинництва є ключовим елементом системи забезпечення продовольчої безпеки держави. Стан виробництва рослинницької продукції має особливе значення, оскільки від нього залежить задоволення більшої частини продовольчих потреб населення. Україна, незважаючи на військові дії та окупацію частини територій, продовжує займати важливе місце у виробництві й експорті рослинницької продукції у світовому масштабі. В умовах сьогодення обґрунтування перспективних напрямів виробництва основних видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах є особливо актуальним. Аналіз економічної ефективності виробництва продукції рослинництва дає змогу оцінити результативність використання ресурсів та визначити напрями оптимізації виробничих процесів у сільськогосподарських підприємствах.

Із початком воєнних дій 24 лютого 2022 року питання розвитку аграрної галузі України, особливо рослинництва, набули критичного значення через руйнування каналів збуту продукції та загальну економічну нестабільність. Попри окупацію окремих регіонів України російською федерацією, аграрні підприємства на підконтрольних територіях продовжують здійснювати виробничу діяльність у галузях рослинництва та тваринництва.

Виробництво продукції рослинництва в Україні забезпечує до 70% валової агропродукції країни, а питома вага рослинницької продукції становить 81,3%. Структурний аналіз виявив домінування зернових та зернобобових культур

(53,2%) і технічних культур (44,4%), при цьому стратегічними культурами для українського агроекспорту є озима пшениця, кукурудза, соняшник, соя та ріпак озимий. Експорт агропродовольчої продукції становить 53-70% від валового внутрішнього виробництва, що підтверджує високий рівень експортної орієнтації аграрної галузі. Позитивний вплив факторів інтенсифікації (мінеральних добрив, органічних добрив, засобів захисту рослин, зрошення) дозволить підвищити ефективність виробництва рослинницької продукції [30].

Аналіз економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств є важливим етапом для визначення їхньої стратегії розвитку. Систематичний аналіз допомагає виявити сильні та слабкі сторони підприємства, а також можливості для покращення. Для цього можна використовувати різноманітні методи й прийоми:

1. *Фінансовий аналіз*. Оцінка фінансового стану підприємства через аналіз фінансових звітів, коефіцієнтів ліквідності, рентабельності та оборотності.

2. *Аналіз витрат*. Вивчення структури витрат на виробництво продукції дозволяє виявити можливості для скорочення витрат і підвищення рентабельності.

3. *Аналіз ринкових умов*. Дослідження ринкових умов, таких як ціни на продукцію, попит і пропозиція, допомагає підприємствам адаптувати свої стратегії для збільшення обсягів продажу.

Таким чином, економічні результати діяльності сільськогосподарського підприємства є ключовими для оцінки його ефективності. Вони залежать від багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на виробничі та фінансові показники. Поглиблений аналіз цих результатів дозволяє аграріям не лише оцінити свій поточний стан, а й розробити ефективні стратегії для подальшого розвитку.

У контексті попереднього розділу, де розглядалася суть економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, стає очевидним, що

досягнення високих економічних результатів є необхідною умовою для забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств на ринку.

Оцінка економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, враховуючи вплив зовнішніх і внутрішніх факторів, є надзвичайно важливою для їхнього сталого розвитку. Знання про ринкову ситуацію, державну політику та кліматичні зміни дозволяють підприємствам адаптуватися до динамічних умов. У той же час, покращення внутрішніх процесів, зокрема через ефективне управління, оптимізацію витрат і впровадження інновацій, стає ключовим фактором їхньої конкурентоспроможності.

Ефективність виробництва продукції рослинництва є важливою складовою економічної діяльності будь-якого аграрного підприємства. Вона визначає рівень продуктивності, прибутковості та стійкості сільськогосподарського виробництва, що, в свою чергу, має вирішальний вплив на економічний розвиток підприємства, галузі та навіть країни в цілому.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що стійкий розвиток аграрного сектору вимагає постійного моніторингу як зовнішнього середовища, так і внутрішньої ефективності підприємств. Тільки за таких умов сільськогосподарські підприємства зможуть не лише забезпечити стабільний ріст, але й підвищити свою роль у забезпеченні продовольчої безпеки національної економіки. Цей аналіз також підкреслює важливість створення довгострокових стратегій, орієнтованих на інновації та адаптацію до змінних умов, що є вирішальним чинником для досягнення високих економічних результатів. Наведемо дані, що характеризують стан виробничих витрат на вирощування сільськогосподарських культур в досліджуваному підприємстві (табл. 2.1).

Дані показників таблиці демонструють економічні результати виробництва основних сільськогосподарських культур підприємства, зокрема витрати на

одиницю площі, собівартість продукції та вкладення в засоби захисту рослин, добрива й насіння. Можна зробити такі висновки:

- Озима пшениця має помірний рівень витрат на гектар і на тонну продукції, а також значні вкладення в добрива і засоби захисту рослин.
- Кукурудза на зерно характеризується вищими витратами на гектар у порівнянні з пшеницею, що може бути зумовлено більш інтенсивним використанням ресурсів.
- Соняшник і соя вирізняються високими витратами як на гектар, так і на тонну продукції, особливо на засоби захисту рослин.
- Люцерна та інші культури (кукурудза на силос, ячмінь, овес, сорго, картопля) мають різний рівень витрат, що може вказувати на відмінності в технології вирощування і потребі в ресурсах для кожної культури.

Таблиця 2.1

Витрати на вирощування сільськогосподарських культур у

ВП НУБіП України "Великоснітинське НДГ ім. О.В. Музиченка" у 2023 році

Культура	Площа, га	Витрати всього, грн	Витрати на 1 га, грн/га	Витрати на 1 т, грн/т	Витрати засобів захисту рослин, грн	Витрати на добрива, грн	Витрати на насіння, грн
Озима пшениця	669	9036001,42	13506,73	2596,48	1234623,37	1385366,86	860900,16
Кукурудза на зерно	417	7982837,46	19143,50	2793,16	820010,91	1512056,25	1489777,99
Люцерна	100	1252150,49	12521,50	1604,29	-	249166,92	289100,00
Соняшник	615	12351893,12	18084,38	8697,29	2091206,96	956181,92	1881039,44
Соя	141	3811268,43	27030,27	17083,23	1523416,87	320000,2	276823,72
Кукурудза на силос	191	3189396,48	16698,41	647,21	179176,17	644847,22	462131,57
Ячмінь	113	2050450,16	18145,58	4337,74	175452,54	234216,7	84316,08
Овес	65	612585,24	9424,39	9323,98	19353,75	-	92449,50
Сорго	112	2059417,74	18387,66	8492,44	387540,30	293333,52	192291,64
Картопля	1,3	162598,02	125075,40	8983,32	-	-	37500,00
Всього	2424	42508598,56	278017,82	64559,14	6430780,87	5595169,59	5666330,10

Джерело: дані звітності досліджуваного підприємства.

Сумарні витрати на засоби захисту рослин, добрива й насіння свідчать про значні інвестиції підприємства в забезпечення врожайності та якості продукції. Таблиця дозволяє оцінити ефективність використання ресурсів у виробництві окремих культур, що може бути основою для подальшого планування і оптимізації витрат.

Основною метою аналізу ефективності виробництва продукції рослинництва є оцінка того, наскільки раціонально і економічно вигідно використовуються наявні ресурси. У цьому контексті ресурси можна поділити на матеріальні (насіння, добрива, техніка), трудові (праця працівників), фінансові (інвестиції, оборотні кошти) та природні (земельні ресурси, кліматичні умови). Важливо підкреслити, що використання кожного з цих ресурсів впливає на кінцевий результат господарської діяльності.

Аналіз ефективності включає вивчення таких показників, як врожайність культур, собівартість виробництва, доходи від продажу, рентабельність, а також факторів, які безпосередньо впливають на результати діяльності підприємства. До основних показників ефективності можна віднести:

1. Врожайність – один із найважливіших показників, який демонструє кількість продукції, отриманої з одиниці площі. Від рівня врожайності залежить економічна ефективність підприємства, оскільки високі показники врожайності зазвичай свідчать про кращу організацію виробничого процесу, раціональне використання ресурсів та якісну агротехнічну підготовку.

2. Собівартість виробництва – сума витрат на вирощування та збір продукції. Зниження собівартості є ключовим завданням підприємства, оскільки це дозволяє підвищити конкурентоспроможність та збільшити прибутковість. Аналіз собівартості включає вивчення витрат на добрива, паливо, технічне обслуговування, оплату праці тощо.

3. Доходи від реалізації продукції – загальна сума коштів, отриманих від продажу вирощених культур. Цей показник залежить як від обсягів виробництва, так і від ринкових цін на продукцію. Тому аналіз доходів включає в себе оцінку ринкової кон'юнктури, рівня попиту та пропозиції, цінової політики.

4. Рентабельність – показник, який відображає співвідношення між отриманими доходами та витратами на виробництво. Висока рентабельність свідчить про ефективність діяльності підприємства, тоді як низька рентабельність може свідчити про проблеми в управлінні ресурсами або несприятливі ринкові умови.

Для аналізу ефективності виробництва продукції рослинництва також важливо враховувати зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на цей процес. Серед зовнішніх факторів можна виділити наступні.

Кліматичні умови. Вони суттєво впливають на врожайність сільськогосподарських культур. Наприклад, посушливі періоди можуть призвести до значного зниження врожаю, тоді як сприятливі погодні умови сприяють збільшенню продуктивності.

Цінова політика на ринку сільськогосподарської продукції. Ціни на продукцію можуть коливатися в залежності від багатьох факторів, таких як сезонність, міжнародна торгівля, державне регулювання та субсидії. Вплив цих факторів може значно змінювати рівень доходів сільськогосподарських підприємств.

Конкуренція. Підприємства постійно конкурують між собою на ринку, що також впливає на стратегії виробництва та продажу продукції. Для досягнення успіху підприємства повинні враховувати поведінку конкурентів та прагнути впроваджувати інновації у своїй діяльності.

Внутрішні фактори включають наступні.

Рівень кваліфікації працівників. Висококваліфіковані фахівці здатні забезпечити ефективне управління виробничими процесами, що підвищує загальну продуктивність підприємства.

Стан технічного обладнання. Використання сучасної техніки та обладнання може суттєво підвищити ефективність виробництва, знизивши витрати на робочу силу та час на виконання певних операцій.

Агрокультурні методи. Раціональний вибір методів обробітку землі, систем поливу та добрив може значно підвищити врожайність і зменшити собівартість продукції.

Отже, ефективність виробництва продукції рослинництва є складним і багатограним процесом, який включає в себе численні аспекти управління, аналізу та планування. Для досягнення високих показників підприємство повинно постійно вдосконалювати свої виробничі процеси, знижувати витрати та збільшувати врожайність.

Аналіз ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах є важливою складовою діяльності аграрних підприємств. Він дозволяє оцінити досягнення поставлених цілей, порівняти фактичні результати з плановими, а також виявити потенційні резерви для підвищення ефективності виробництва рослинницької продукції. У даному аналізі використовуються дані про площі посівів, урожайність та валовий збір культур за 2023 рік у сільськогосподарському підприємстві – ВП НУБіП України «Великоснітинське НДГ ім. О.В. Музиченка» порівняно з попередніми роками (табл. 2.2).

Таблиця містить показники виробництва різних культур щодо планів обсягів виробництва, урожайності, реалізації та фінансових результатів за 2023 рік. Вона охоплює широкий спектр сільськогосподарської продукції, включаючи зернові, технічні культури, сіно, солону та іншу продукцію. Аналізуючи ці дані, можна оцінити економічну ефективність виробництва рослинницької продукції за кількома вимірами.

Виробництво зерна. Загальний обсяг виробництва зернових у 2023 році становив 7015 тон, при середній урожайності 52,35 центнера з гектара (ц/га). Ця категорія включає озиму пшеницю, ячмінь та кукурудзу, які були основними культурами. Всього було реалізовано 5823,73 тони зернових, що принесло загальний дохід у розмірі 30 880,2 тис. грн (включаючи ПДВ).

Таблиця 2.2

Інформація щодо реалізації продукції рослинництва в досліджуваному підприємстві за 2023 рік

Культури	Вироблено (вага після доробки),т	Урожайність га	Реалізовано, т	Ціна, грн за 1 кг (з ПДВ)	Виручка від реалізації, тис. грн (без ПДВ)	Виручка від реалізації, тис. грн (з ПДВ)	Залишок т на 01.01.2024	Вартість залишків
Зернові - всього	7015,0	52,3	5823,73	x	27118,63	30 880,2	1767,00	-
У т.ч. Озима пшениця	3415,4	37,5	3133,94	5,30	14575,73	16 609,2	1034,00	5 480,0
Ячмінь	454,0	41,5	85,88	4,26	324,70	366,2	327,00	1 394,5
Кукурудза	2858,0	58,5	2584,66	5,34	12122,70	13 807,6	199,00	1 063,1
Технічні культури - всього	1575,0	16,4	1538,20	x	14830,58	17 796,7	77,00	1 213,7
У т.ч. Соя	193,0	10,8	163,32	15,76	2145,35	2 574,4	77,00	1 213,7
Соняшник	1382,0	16,4	1374,87	11,07	12685,24	15 222,3	0	0,0
Сіно	296,3	31,4	118,59	5,45	645,58	646,0	152,00	-
Солома	731,7	-	9,70	1,27	10,28	12,3	420,00	-
Інша продукція	6363,0	-	-	-	163,57	164,6	2662,00	-
ВСЬОГО	15981,0	-	-	-	42768,64	49 499,8	5078,00	7 937,6

Джерело: дані звітності досліджуваного підприємства.

Озима пшениця. При обсязі виробництва 3415,4 тони та урожайності 37 ц/га озима пшениця значно сприяла загальному виробництву зернових. Підприємство реалізувало 3133,94 тони пшениці за середньою ціною 5,30 грн за кілограм (включаючи ПДВ). Це дало загальний дохід у розмірі 16 609,2 тис. грн (з ПДВ). Станом на 1 січня 2024 року залишок озимої пшениці становив 1034 тони, вартість яких оцінюється у 5480,0 тис. грн.

Ячмінь. Обсяг виробництва ячменю був значно меншим і становив 454 тони при урожайності 41 ц/га. Було реалізовано лише 85,88 тони ячменю за середньою ціною 4,26 грн/кг, що принесло дохід у розмірі 366,2 тис. грн (з ПДВ). Залишок на 1 січня 2024 року складав 327 тон, вартість яких становила 1394,5 тис. грн.

Кукурудза. Кукурудза показала чудові результати з найвищою урожайністю – 58 ц/га, загальний обсяг виробництва становив 2858 тон. Підприємство реалізувало 2584,66 тони кукурудзи за середньою ціною 5,34 грн/кг, що принесло 13 807,6 тис. грн доходу (включаючи ПДВ). Станом на початок 2024 року залишок кукурудзи складав 199 тон, вартість яких становила 1063,1 тис. грн.

Технічні культури. Технічні культури також є важливою частиною асортименту продукції сільськогосподарського підприємства. Загальний обсяг виробництва технічних культур становив 1575 тон при урожайності 16,4 ц/га. З цього було реалізовано 1538,2 тони, що принесло дохід у розмірі 17 796,7 тис. грн (з ПДВ). До цієї категорії входять соя та соняшник.

Соя. Обсяг виробництва сої становив 193 тони при відносно низькій урожайності 10,8 ц/га. Підприємство реалізувало 163,32 тони сої за високою ціною 15,76 грн/кг, що принесло дохід у розмірі 2574,4 тис. грн (включаючи ПДВ). Варто зазначити, що весь залишок сої, який становив 77 тон, на початок 2024 року перебував на зберіганні та оцінювався у 1213,7 тис. грн.

Соняшник. Соняшник був основною культурою в цій категорії з обсягом виробництва 1382 тони та урожайністю 16,4 ц/га. Майже весь обсяг соняшнику (1374,87 тони) було реалізовано за ціною 11,07 грн/кг, що дало значний дохід у

розмірі 15 222,3 тис. грн (з ПДВ). Станом на початок 2024 року запасів соняшнику не залишилось.

Сіно та солома. Сіно: Обсяг виробництва сіна становив 296,3 тони з високою урожайністю 31,4 ц/га. Підприємство реалізувало 118,59 тони сіна за ціною 5,45 грн/кг, що принесло 646,0 тис. грн доходу (з ПДВ). Залишок сіна становив 152 тони.

Солома. Виробництво соломи було меншим – 731,7 тони, з яких лише 9,7 тони було реалізовано за ціною 1,27 грн/кг, що принесло мінімальний дохід у розмірі 12,3 тис. грн (з ПДВ). Значний запас соломи – 420 тон – залишався на початок 2024 року, що вказує на її можливе використання в інших цілях.

Інша продукція. Категорія "інша продукція" з обсягом виробництва 6363 тони внесла незначну частку в загальну реалізацію, яка склала лише 164,6 тис. грн (з ПДВ). Однак значний запас у 2662 тони станом на 1 січня 2024 року свідчить про те, що ця продукція може відігравати важливішу роль у майбутніх продажах.

Загальна ефективність. Загалом обсяг виробництва рослинницької продукції у 2023 році досяг 15 981 тони, що дозволило отримати дохід від реалізації у розмірі 49 499,8 тис. грн (з ПДВ). Підприємство реалізувало 10 213 тон продукції, залишивши значні запаси в обсязі 5078 тон, вартість яких становить 7 937,6 тис. грн станом на 1 січня 2024 року.

Дані свідчать про успішну діяльність у сегментах зернових та технічних культур, зокрема озимої пшениці, кукурудзи та соняшнику, які були основними джерелами доходу. Ефективне управління запасами та стратегічні рішення щодо реалізації, особливо для високовартісних культур, таких як соя та соняшник, будуть важливими для збереження прибутковості та економічної ефективності в наступних періодах.

2.2. Аналіз урожайності та валових зборів сільськогосподарських культур у досліджуваному підприємстві

Ефективність виробництва продукції рослинництва є важливою складовою економічної діяльності будь-якого аграрного підприємства. Вона визначає рівень продуктивності, прибутковості та стійкості сільськогосподарського виробництва, що, в свою чергу, має вирішальний вплив на економічний розвиток підприємства, галузі та навіть країни в цілому.

Основною метою аналізу ефективності виробництва продукції рослинництва є оцінка того, наскільки раціонально й економічно вигідно використовуються наявні ресурси. У цьому контексті ресурси можна поділити на матеріальні (насіння, добрива, техніка), трудові (праця працівників), фінансові (інвестиції, оборотні кошти) та природні (земельні ресурси, кліматичні умови). Важливо підкреслити, що використання кожного з цих ресурсів впливає на кінцевий результат господарської діяльності.

Аналіз ефективності включає вивчення таких показників, як врожайність культур, собівартість виробництва, доходи від продажу, рентабельність, а також факторів, які безпосередньо впливають на результати діяльності підприємства. До основних показників ефективності можна віднести такі:

1. *Врожайність* – один із найважливіших показників, який демонструє кількість продукції, отриманої з одиниці площі. Від рівня врожайності залежить економічна ефективність підприємства, оскільки високі показники врожайності зазвичай свідчать про кращу організацію виробничого процесу, раціональне використання ресурсів та якісну агротехнічну підготовку.

2. *Собівартість виробництва* – сума витрат на вирощування та збір продукції. Зниження собівартості є ключовим завданням підприємства, оскільки це дозволяє підвищити конкурентоспроможність та збільшити прибутковість. Аналіз собівартості включає вивчення витрат на добрива, паливо, технічне обслуговування, оплату праці тощо.

3. *Доходи від реалізації продукції* – загальна сума коштів, отриманих від продажу вирощених культур. Цей показник залежить як від обсягів виробництва, так і від ринкових цін на продукцію. Тому аналіз доходів включає в себе оцінку ринкової кон'юнктури, рівня попиту та пропозиції, цінової політики.

4. *Рентабельність* – це показник, який відображає співвідношення між отриманими доходами та витратами на виробництво. Висока рентабельність свідчить про ефективність діяльності підприємства, тоді як низька рентабельність може свідчити про проблеми в управлінні ресурсами або несприятливі ринкові умови.

Для аналізу ефективності виробництва продукції рослинництва також важливо враховувати зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на цей процес. Серед зовнішніх факторів можна виділити:

- *Кліматичні умови.* Вони суттєво впливають на врожайність сільськогосподарських культур. Наприклад, посушливі періоди можуть призвести до значного зниження врожаю, тоді як сприятливі погодні умови сприяють збільшенню продуктивності.

- *Цінова політика на ринку сільськогосподарської продукції.* Ціни на продукцію можуть коливатися в залежності від багатьох факторів, таких як сезонність, міжнародна торгівля, державне регулювання та субсидії. Вплив цих факторів може значно змінювати рівень доходів сільськогосподарських підприємств.

- *Конкуренція.* Підприємства постійно конкурують між собою на ринку, що також впливає на стратегії виробництва та продажу продукції. Для досягнення успіху підприємства повинні враховувати поведінку конкурентів та прагнути впроваджувати інновації у своїй діяльності.

Внутрішні фактори включають:

- *Рівень кваліфікації працівників.* Висококваліфіковані фахівці здатні забезпечити ефективне управління виробничими процесами, що підвищує загальну продуктивність підприємства.

- *Стан технічного обладнання.* Використання сучасної техніки та обладнання може суттєво підвищити ефективність виробництва, знизивши витрати на робочу силу та час на виконання певних операцій.
- *Агрокультурні методи.* Раціональний вибір методів обробітку землі, систем поливу та добрив може значно підвищити врожайність і зменшити собівартість продукції.

Отже, ефективність виробництва продукції рослинництва є складним і багатогранним процесом, який включає в себе численні аспекти управління, аналізу та планування. Для досягнення високих показників підприємство повинно постійно вдосконалювати свої виробничі процеси, знижувати витрати та збільшувати врожайність.

Аналіз ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах є важливою складовою діяльності аграрних підприємств. Він дозволяє оцінити досягнення поставлених цілей, порівняти фактичні результати з плановими, а також виявити потенційні резерви для підвищення продуктивності. У даному випадку проведемо аналіз показників господарської діяльності ВП НУБіП України "Великоснітинське НДГ ім. О.В. Музиченка", зокрема площ посівів, урожайності та валових зборів культур за 2023 рік порівняно з попередніми роками, що дозволяє зробити висновки про ефективність рослинництва (табл. 2.3).

Зернові культури. Зернові культури займають вагомую частку у структурі виробництва сільськогосподарських підприємств. За 2023 рік посівна площа зернових культур становила 1356 га, що на 55 га більше у порівнянні з 2022 роком. Урожайність збільшилася на 5,2 ц/га і склала 52,6 ц/га. Валове виробництво зерна в 2023 році досягло 71311,8 центнерів, що на 9630,6 ц більше у порівнянні з попереднім роком. Це свідчить про зростання ефективності виробництва зернових культур у господарстві.

Озима пшениця. Осима пшениця є однією з основних зернових культур. У 2023 році її посівна площа збільшилася до 669 га, що на 119 га більше, ніж у 2022 році. Урожайність пшениці зросла на 14,5 ц/га і склала 52,0 ц/га. Валове

виробництво досягло 34801 ц, що на 14183 ц більше, ніж у попередньому році. Збільшення площі посіву та урожайності свідчить про покращення умов вирощування озимої пшениці.

Таблиця 2.3

**Аналіз виробництва продукції рослинництва у ВП НУБіП України
"Великоснітинське НДГ ім. О.В. Музиченка" за 2023 рік**

№ п/п	Найменування	Одиниця виміру	Р і к				2023+/- до 2022
			2020	2021	2022	2023	
1	Зернові культури - всього						
	площа	га	1132,0	1511,0	1301,0	1356,0	55,0
	урожайність	ц/га	36,1	67,0	47,4	52,6	5,2
	валовий збір	ц	40916,7	101286,3	61681,2	71311,8	9630,6
2	в т.ч. озима пшениця						
	площа	га	600,0	502,0	550,0	669,0	119,0
	урожайність	ц/га	28,7	52,1	37,5	52,0	14,5
	валовий збір	ц	17202,0	26138,2	20618,0	34801,0	14183,0
3	в т.ч. сорго						
	площа	га				112,0	
	урожайність	ц/га				21,7	
	валовий збір	ц				2425,0	
6	в т.ч. жито						
	площа	га				5,0	
	урожайність	ц/га				24,4	
	валовий збір	ц				122,0	
7	в т.ч. овес						
	площа	га			31,0	40,0	9,0
	урожайність	ц/га			18,9	16,4	-2,5
	валовий збір	ц			587,0	656,8	69,8
6	в т.ч. кукурудза						
	площа	га	263,0	700,0	672,0	417,0	-255,0
	урожайність	ц/га	53,9	91,3	58,5	68,5	10,1
	валовий збір	ц	14187,9	63909,8	39283,5	28580,0	-10703,5
7	в т.ч. ячмінь						
	площа	га	159,0	179,0	26,0	113,0	87,0
	урожайність	ц/га	46,2	41,1	40,5	41,8	1,3
	валовий збір	ц	7343,8	7356,1	1053,0	4727,0	3674,0
8	Технічні культури - всього						
	площа	га	645,0	668,0	734,0	756,0	22,0
	урожайність	ц/га	27,5	28,6	15,2	21,7	6,6
	валовий збір	ц	17759,0	19115,0	11143,1	16433,0	5289,9
9	в т.ч. соя						
	площа	га	145,0	65,0	157,0	141,0	92,0

№ п/п	Найменування	Одиниця виміру	Р і к				2023+/- до 2022
			2020	2021	2022	2023	
	урожайність	ц/га	15,5	13,5	10,8	15,8	-2,8
	валовий збір	ц	2247,0	880,6	1691,5	2231,0	539,5
10	в т.ч. соняшник						
	площа	га	500,0	603,0	577,0	615,0	38,0
	урожайність	ц/га	31,0	30,2	16,4	23,1	6,7
	валовий збір	ц	15512,0	18234,4	9451,6	14202,0	4750,4
11	Картопля						
	площа	га	1,7	1,7	1,0	1,3	0,3
	урожайність	ц/га	152,4	125,9	140,0	139,2	-0,8
	валовий збір	ц	259,0	214,1	140,0	181,0	41,0
13	Кормові культури - всього						
	площа	га	441,0	277,0	329,0	356,0	27,0
	урожайність	ц/га	154,4	199,9	171,2	168,7	-2,5
	валовий збір	ц	68093,0	55365,2	56318,8	60047,0	3728,2
14	в т.ч. кукурудза на силос						
	площа	га	185,0	130,0	197,0	191,0	-6,0
	урожайність	ц/га	205,4	360,6	251,7	258,0	6,3
	валовий збір	ц	38000,0	46876,0	49585,0	49279,0	-306,0
13	Однорічні трави на зел. корм						
	площа	га				46,0	
	урожайність	ц/га				142,3	
	валовий збір	ц				6548,0	
16	Багаторічні трави на зел. корм						
	площа	га	45,0	30,0	30,0	65,0	35,0
	урожайність	ц/га	431,3	33,7	36,5	120,1	83,6
	валовий збір	ц	19408,0	1012,2	1095,8	7805,0	6709,2
17	трави на сіно						
	площа	га	100,0	64,0	64,0	100,0	36,0
	урожайність	ц/га	66,3	61,2	31,4	29,6	-1,8
	валовий збір	ц	6632,0	3916,0	2011,0	2963,0	952,0

Джерело: дані звітності досліджуваного підприємства.

Сорго та жито. У 2023 році вперше було засіяно 112 га сорго з урожайністю 21,7 ц/га, що дало валовий збір у 2425 ц. Також посіяно 5 га жита з урожайністю 24,4 ц/га, що забезпечило валовий збір у 122 ц. Це нові культури для господарства, тому їх показники є важливими для майбутніх оцінок.

Овес. У 2023 році площа під овес збільшилася на 9 га і досягла 40 га. Однак урожайність зменшилася на 2,5 ц/га і склала 16,4 ц/га, що призвело до

незначного збільшення валового збору до 656,8 ц. Порівняно з 2022 роком, приріст становив лише 69,8 ц, що вказує на необхідність поліпшення агротехнічних заходів для цієї культури.

Кукурудза. Площа посіву кукурудзи значно скоротилася у 2023 році, на 255 га, і становила 417 га. Проте урожайність зросла на 10,1 ц/га, досягнувши 68,5 ц/га. Валовий збір, незважаючи на скорочення площі, склав 28580 ц, що на 10703,5 ц менше, ніж у 2022 році. Це скорочення пояснюється зменшенням площі посівів, хоча ефективність вирощування кукурудзи підвищилася завдяки збільшенню урожайності.

Ячмінь. Площа під ячмінь збільшилася до 113 га у 2023 році, що на 87 га більше, ніж у попередньому році. Урожайність незначно зросла на 1,3 ц/га, досягнувши 41,8 ц/га. Валовий збір ячменю становив 4727 ц, що на 3674 ц більше порівняно з 2022 роком. Це позитивний результат, що вказує на покращення технології вирощування та обробітку ячменю.

Технічні культури. Технічні культури також займають важливе місце в структурі рослинництва. У 2023 році площа під технічні культури збільшилася на 22 га і склала 756 га. Урожайність зросла на 6,6 ц/га, досягнувши 21,7 ц/га. Валовий збір становив 16433 ц, що на 5289,9 ц більше у порівнянні з попереднім роком. Основними культурами в цій групі є соя та соняшник.

Соя. Площа під сою скоротилася до 141 га, що на 92 га менше порівняно з 2022 роком. Урожайність зросла до 15,8 ц/га, що на 2,8 ц/га більше, ніж у 2022 році. Валовий збір склав 2231 ц, що на 539,5 ц більше у порівнянні з минулим роком. Це свідчить про підвищення ефективності вирощування сої.

Соняшник. Площа під соняшник у 2023 році зросла на 38 га і досягла 615 га. Урожайність збільшилася на 6,7 ц/га і становила 23,1 ц/га. Валовий збір соняшнику склав 14202 ц, що на 4750,4 ц більше порівняно з 2022 роком. Цей приріст вказує на поліпшення агротехнічних заходів та сприятливі погодні умови для цієї культури.

Картопля. Площа під картоплю у 2023 році незначно збільшилася до 1,3 га. Урожайність зменшилася на 0,8 ц/га і становила 139,2 ц/га. Валовий збір

картоплі склав 181 ц, що на 41 ц більше порівняно з 2022 роком. Незважаючи на зменшення урожайності, загальний валовий збір картоплі зріс через збільшення площі посіву.

Кормові культури. Кормові культури є важливою складовою сільськогосподарського виробництва, особливо для забезпечення тваринництва кормами. У 2023 році площа під кормові культури збільшилася на 27 га і склала 356 га. Урожайність незначно зменшилася на 2,5 ц/га і становила 168,7 ц/га. Валовий збір зріс на 3728,2 ц і становив 60047 ц. Основними кормовими культурами є кукурудза на силос та багаторічні трави.

Кукурудза на силос. Площа під кукурудзу на силос зменшилася на 6 га і становила 191 га. Проте урожайність зросла на 6,3 ц/га і досягла 258,0 ц/га. Валовий збір кукурудзи на силос склав 49279 ц, що на 306 ц менше, ніж у 2022 році.

Багаторічні трави. Посівна площа під багаторічні трави значно зросла на 35 га і досягла 65 га. Урожайність збільшилася на 83,6 ц/га і склала 120,1 ц/га. Валовий збір багаторічних трав на зелений корм становив 7805 ц, що на 6709,2 ц більше, ніж у попередньому році. Це значне збільшення свідчить про ефективне використання земельних ресурсів для вирощування кормових культур.

Аналіз ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах за 2023 рік показує позитивну динаміку в багатьох напрямках. Більшість культур показали зростання урожайності та валового збору, що свідчить про покращення агротехнічних заходів і сприятливі погодні умови. Збільшення площі посівів під окремі культури, зокрема озиму пшеницю, соняшник та багаторічні трави, дозволило.

2.3. Ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарському підприємстві

Ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах України є надзвичайно актуальною темою в умовах сучасної економіки, що зазнає впливу численних викликів і змін. Сільське господарство завжди відігравало важливу роль у житті українців, адже Україна відома своїми родючими ґрунтами та сприятливими кліматичними умовами для вирощування різноманітних сільськогосподарських культур. Однак, у світлі сучасних економічних, екологічних та соціальних викликів, важливість аналізу ефективності виробництва рослинницької продукції стає ще більш очевидною.

Так, загальні виробничо-фінансові показники за 2020-2023 рр. у досліджуваному підприємстві наведено в табл. 2.4

Валовий збір зернових культур демонструє значні коливання: зростання у 2021 році (10 129 т) та спад у 2022 році (6 168 т), з частковим відновленням у 2023 році (7 131 т). Технічні культури показали стрибок у 2022 році (5 632 т), але різко знизилися у 2023 році (1 643 т). Зерно також демонструє тенденцію до зменшення з 2020 по 2022 рік, але у 2023 спостерігається зростання до 5 824 т. Молоко має стабільне зростання після 2021 року, досягнувши 1 388 т у 2023 р.

Фінансові показники. Виручка від реалізації продукції тваринництва зростала з року в рік, досягнувши 22 554,1 тис. грн у 2023 році, в тому числі молоко та ВРХ (велика рогата худоба). Виручка від продукції рослинництва досягла піку в 2021 році (76 894,7 тис. грн), але знизилася до 49 499,8 тис. грн у 2023 році. Грошові надходження змінювалися нерівномірно, але залишалися на високому рівні.

Прибуток та рентабельність. Підприємство демонструвало високий прибуток у 2021 році (33 794,3 тис. грн), проте у 2023 році отримало збитки (-4 034,7 тис. грн). Рентабельність виробництва у 2023 році знизилася до -6%, в той час як у 2021 вона сягала 79%. По рослинництву рентабельність значно знизилася з 141% у 2021 до 9,5% у 2023 році, а по тваринництву – вона завжди залишалася від'ємною.

Таблиця 2.4

Виробничо-фінансові показники рослинництва в досліджуваному підприємстві у 2020-2023 рр.

Показник	Од. виміру	Р і к				2023/2020, ±
		2020	2021	2022	2023	
Валовий збір зернових культур	т	4 092	10 129	6 168	7 131	3 039,0
Валовий збір технічних культур	т	1 776	1 912	5 632	1 643	-133,0
Валовий збір кормових культур	т	6 809	5 537	5 632	6 005	-804,0
Валовий збір зерна	т	7 362	4 990	3 779	5 824	-1 538,0
Виручка від реалізації продукції рослинництва	тис. грн	42 902,0	76 894,7	49 774,6	49 499,8	12 519,7
Грошові надходження, всього	тис. грн	61 205,0	91 874,4	70 548,2	73 724,7	-14 284,7
Прибуток „+”, збиток „-„:	тис. грн	10 250,0	33 794,3	2 676,3	-4 034,7	-31,1
Рентабельність виробництва - всього	%	25,1	79,0	0,0	-6,0	-50,5
У т.ч. по рослинництву	%	60,0	141,0	20,0	9,5	-37,0
Середньорічна чисельність працівників	чол.	137	122	108	100	3 920,0
Реалізовано продукції на 1 працівника	тис. грн	446,75	753,07	653,22	737,25	3 039,0
Середньомісячна оплата праці 1 працівника	грн	7 439	9 623	9 659	11 359	-133,0

Джерело: дані звітності досліджуваного підприємства.

Чисельність працівників та заробітна плата. Середньорічна чисельність працівників поступово зменшувалася з 137 у 2020 році до 100 у 2023 році. Фонд заробітної плати залишався стабільним, із деяким зростанням у 2023 році до 13 631 тис. грн. Середньомісячна оплата праці зростала, досягнувши 11 359 грн у 2023 році.

Таблиця відображає загальні коливання у виробничо-фінансових показниках підприємства за 2020-2023 роки. Хоча підприємство стикалося з труднощами, зокрема у 2023 році, коли були зафіксовані збитки та зниження рентабельності, все ж варто відзначити позитивні тенденції, такі як зростання виручки від реалізації молока і стабільний рівень виробництва продукції. Крім того, середньомісячна заробітна плата працівників зростає, що може свідчити про прагнення підприємства підтримувати мотивацію персоналу. Це створює підґрунтя для потенційного покращення результатів у майбутньому.

Аналіз фінансових результатів від реалізації продукції у 2023 р. можна зробити за допомогою наведених даних у наступній таблиці.

Таблиця містить ключові показники діяльності сільськогосподарських підприємств у 2023 році, зокрема обсяги виробництва, реалізацію, фінансові результати та рентабельність для різних культур. Дані представлені для зернових, технічних культур, інших культур, а також для продукції переробки.

Зернові культури. Обсяг виробництва зернових у 2023 році склав 7131,18 тон, з реалізацією 5823,7 тон. Середня реалізаційна ціна за 1 тонну становила 5 302,5 грн, що дало загальну виручку без ПДВ у розмірі 27 118,6 тис. грн. Виробнича собівартість реалізованої продукції склала 23 354,1 тис. грн, що принесло прибуток у 3 764,5 тис. грн і рентабельність 16,1%. Виручка з ПДВ досягла 30 880,2 тис. грн.

Технічні культури. Технічні культури виробили 1643,30 тон, з реалізацією 1538,2 тон. Реалізаційна ціна за 1 тонну становила 11 569,9 грн, що дало виручку без ПДВ у 14 830,6 тис. грн. Виробнича собівартість становила 14 936,5 тис. грн, що призвело до збитку 105,9 тис. грн і рентабельності -0,7%. Виручка з ПДВ склала 17 796,7 тис. грн.

Таблиця 2.5

Показники фінансових результатів від реалізації продукції в досліджуваному підприємстві у 2023 рр.

Види продукції	Кількість товарної продукції, т	Реалізаційна ціна 1 т, грн	Реалізовано всього тонн	Виручка всього тис. грн (без ПДВ)	Виробнича собівартість реаліз. прод., тис. грн	Результат, тис. грн	Рентабельність %	Виручка – всього, тис. грн (з ПДВ)
						+Прибуток / -Збиток		
Зернові	7131,18	5 302,5	5 823,7	27 118,6	23 354,1	3 764,5	16,1	30 880,2
Технічні	1643,30	11 569,9	1 538,2	14 830,6	14 936,5	-105,9	-0,7	17 796,7
Інші культури	6004,70			819,4	778,4	41,0	5,3	822,9
Разом по рослинництву	14779,18		7 361,9	42 768,6	39 069,0	3 699,3	9,5	49 499,8
Продукція переробки				428,7	1 254,0	-825,3	-65,8	514,4
Реалізація іншої продукції, робіт та послуг, грн				1 107,4	26 846,5	-25 739,1		1 156,5

Джерело: дані звітності досліджуваного підприємства.

Інші культури. Обсяг виробництва інших культур становив 6004,70 тон. Проте дані по реалізації та виручці не вказані. Виробнича собівартість реалізованої продукції становила 819,4 тис. грн, прибуток досяг 41,0 тис. грн з рентабельністю 5,3%, а виручка з ПДВ склала 822,9 тис. грн.

Разом по рослинництву. Загальний обсяг виробництва по рослинництву досяг 14779,18 тон, з реалізацією 7361,9 тон. Загальна виручка без ПДВ становила 42 768,6 тис. грн, а виробнича собівартість 39 069,0 тис. грн, що дало прибуток 3 699,3 тис. грн і рентабельність 9,5%. Виручка з ПДВ досягла 49 499,8 тис. грн.

Продукція переробки. Дані щодо продукції переробки показують обсяг реалізації 428,7 тон, з виручкою без ПДВ у 1 254,0 тис. грн. Виробнича собівартість склала 825,3 тис. грн, що призвело до збитку 825,3 тис. грн і рентабельності -65,8%. Виручка з ПДВ становила 514,4 тис. грн.

Реалізація іншої продукції, робіт та послуг. Дані по реалізації іншої продукції свідчать про обсяг у 1 107,4 тон, з виручкою у 26 846,5 тис. грн, що призвело до значного збитку в розмірі 25 739,1 тис. грн.

Досліджуване господарство демонструє загальний обсяг виробництва рослинництва на рівні 14 779,18 тон, з реалізацією 7361,9 тон, загальною виручкою без ПДВ у 42 768,6 тис. грн та рентабельністю 9,5%.

Основною метою рослинництва в Україні є забезпечення продовольчої безпеки, що є критично важливим в умовах глобалізації та зростання населення. Сільськогосподарські підприємства повинні адаптувати свої стратегії виробництва до змінюваних умов ринку, вимог споживачів та інноваційних технологій. У цьому контексті підвищення ефективності виробництва є ключовим фактором, що дозволяє аграріям зберігати конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Ефективність виробництва визначається багатьма факторами. По-перше, варто зазначити важливість технологій, які використовуються в аграрному виробництві. Сьогодні спостерігається активне впровадження новітніх агрономічних технологій, які дозволяють підвищувати врожайність та зменшувати витрати. Системи точного землеробства, використання сучасних

засобів захисту рослин, інтеграція інформаційних технологій у процес управління сільськогосподарським виробництвом – все це сприяє досягненню більш високих показників ефективності.

По-друге, управління ресурсами є критично важливим аспектом, який впливає на результативність діяльності сільськогосподарських підприємств. Успішне управління фінансовими, матеріальними та людськими ресурсами дозволяє оптимізувати виробничі процеси та досягати максимальних результатів. Наприклад, розумне планування посівів, використання добрив і засобів захисту, а також раціональний підбір сортів рослин можуть суттєво вплинути на обсяги врожаю.

Кліматичні умови в Україні мають прямий вплив на рослинництво. Зміни клімату, включаючи збільшення частоти екстремальних погодних явищ, вимагають від аграріїв адаптації до нових реалій. Це включає в себе використання стійких до посухи сортів, зміни в системах зрошення та агротехнічних прийомах. Адаптація до змін клімату є важливим аспектом забезпечення стійкості виробництва.

Ринок збуту продукції також грає ключову роль у визначенні ефективності виробництва. Конкуренція на ринку, зміни у споживчих вподобаннях та вимоги до якості продукції вимагають від аграрних підприємств гнучкості та швидкості реагування. Для забезпечення економічної ефективності важливо враховувати попит, а також вивчати ринкові тренди та змінювати виробничі процеси відповідно до них.

В Україні також існує необхідність у розвитку коопераційних формуваннях серед аграріїв, що дозволяє об'єднувати ресурси та досягати економії на масштабах. Кооперативи можуть стати важливим інструментом для малих і середніх сільгоспвиробників, дозволяючи їм отримувати доступ до нових технологій, ринків збуту та фінансових ресурсів. Співпраця між аграріями може покращити ефективність виробництва, забезпечуючи стабільні поставки продукції та покращуючи переговорні позиції на ринку.

У рамках аналізу ефективності виробництва важливо враховувати не лише економічні, а й соціальні аспекти. Сільське господарство має великий вплив на соціальну структуру сільських територій. Виробництво рослинницької продукції забезпечує робочі місця, сприяє розвитку інфраструктури та підвищенню рівня життя в селах. Водночас, важливо враховувати питання екології та сталого розвитку, адже безвідповідальне використання природних ресурсів може призвести до деградації земель і забруднення навколишнього середовища.

Зважаючи на ці аспекти, ефективність виробництва рослинницької продукції в сільськогосподарських підприємствах України є комплексним і багатограним процесом. Він вимагає системного підходу, аналізу та стратегічного планування. Використання сучасних технологій, управління ресурсами, адаптація до змін клімату, врахування ринкових умов і соціальних аспектів – це ключові елементи, що визначають успіх у цій сфері. У підсумку, досягнення високої ефективності виробництва рослинницької продукції є запорукою стабільного розвитку аграрного сектору України і забезпечення продовольчої безпеки країни.

Український аграрний сектор продовжує демонструвати високу стійкість та адаптивність в умовах воєнного часу. Попри атаки з боку агресора, спрямовані на знищення аграрної інфраструктури, Україна забезпечує продовольчу безпеку та намагається зберегти позиції на світовому ринку.

За оперативними даними Мінагрополітики, на 29 листопада 2024 р. аграрії зібрали 73,6 млн т сільгосппродукції нового врожаю з площі 19,5 млн га [15], у тому числі 53,9 млн т зернових, 19,7 млн т олійних культур та 12,1 млн т цукрового буряку. Найбільші обсяги виробництва припадають на основні експортні культури: кукурудзу (24,2 млн т), пшеницю (22,4 млн т) та соняшник (10,2 млн т). Україна залишається надійним постачальником продовольства на світові ринки. За даними Мінагрополітики, у 2024 р. Україна майже вийшла на показник експорту агропродовольчої продукції довоєнного періоду – 24,5 млрд дол. США, що становило 59% загального експорту. Це є другим історичним рекордом (у 2021 р. відповідний показник сягнув 27,7 млрд дол. США). Загалом у

2024 р. Україна експортувала 78,3 млн т аграрної продукції. У вартісних обсягах експорту найбільша частка припадає на соняшникову олію – 21% (її експортовано майже 6 млн т на 5,1 млрд дол. США), кукурудзу – 21% (29,6 млн т на 5 млрд дол. США), а також пшеницю – 15% (20,6 млн т на 3,7 млрд дол. США) [16].

Завдяки роботі Чорноморського коридору, який забезпечують ЗСУ, українські аграрії у 2024/2025 маркетинговому році вперше за час повномасштабної війни мають прибуток від усіх видів зернових, оскільки реалізують вирощений врожай, виходячи з ринкової кон'юнктури, а не фізичної можливості здійснювати експорт. У січні 2025 р. спостерігалось зростання цін на всі види зернових проти аналогічного періоду минулого року. Наразі ціни на елеваторах центральної України перебувають на таких рівнях: на пшеницю – близько 193 дол. США/т (+73 дол. США/т); кукурудзу – 177 дол. США/т (+63 дол. США/т), ячмінь – 166 дол. США/т (+87 дол. США/т) [17].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

3.1. Перспективи ефективного виробництва продукції рослинництва в Україні

Рослинництво – одна з ключових галузей аграрного сектору України, що забезпечує не лише продовольчу безпеку, але й відіграє важливу роль у міжнародній торгівлі. Україна посідає провідні позиції серед світових експортерів зернових та олійних культур, що робить її важливим гравцем на глобальному аграрному ринку [33; 34]. В останні десятиліття виробництво продукції рослинництва в Україні зазнало значних змін під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів, що вимагає аналізу сучасних тенденцій та прогнозування подальшого розвитку галузі. Рослинництво в Україні має вагомі історичні передумови та природні ресурси, що забезпечують його стійкий розвиток. Завдяки своїм масштабам і специфічним властивостям ця галузь здатна відігравати важливу роль, демонструючи високу конкурентоспроможність. Додатково постійне впровадження інновацій та сучасних агротехнологій підвищує ефективність виробництва. Крім того, стратегічне розташування України сприяє активному експорту продукції на міжнародні ринки [35; 36].

Однак, незважаючи на значний потенціал, рослинництво в Україні стикається з численними викликами, які можуть впливати на його подальший розвиток. Серед них – зміни кліматичних умов, що вимагають адаптації виробничих процесів, нестабільність економічної ситуації, що може призводити до коливань цін на аграрну продукцію, та вплив геополітичних чинників на можливості експорту. Також варто враховувати питання раціонального використання ресурсів, зокрема

ґрунтів, та необхідність удосконалення управління виробництвом, щоб забезпечити стійкий розвиток галузі [37].

Попри складні умови воєнного стану, сільськогосподарські підприємства України демонструють високу стійкість та здатність до адаптації. Провідними культурами залишаються пшениця, кукурудза та ячмінь, на які припадає близько 90% загального виробництва зерна [38]. Важливою тенденцією є підвищення ефективності виробництва за рахунок впровадження інновацій. Зокрема, спостерігається поширення використання в сільськогосподарських підприємствах нових сортів та гібридів рослин, що дозволяє збільшити урожайність основних культур [39].

Посівна площа сільськогосподарських культур – це показник, що є важливим для оцінки масштабу аграрного виробництва, планування врожаїв, розподілу ресурсів та аналізу змін у структурі сільського господарства. Залежно від типу культур та умов вирощування, посівна площа може щороку варіюватися, відображаючи адаптацію аграрного сектору до ринкових потреб, кліматичних умов та технологічних інновацій (рис. 3.1).

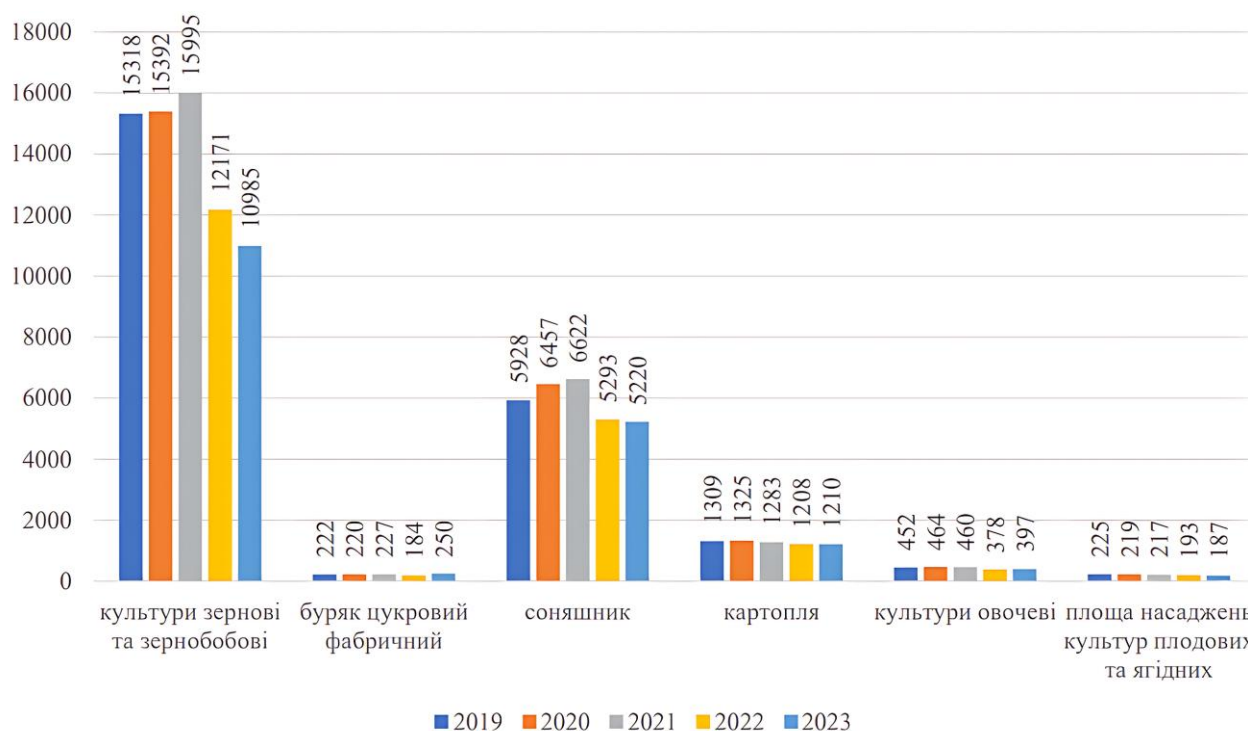

Рис. 3.1. Посівна площа сільськогосподарських культур, тис. га за 2019-2024 роки
Джерело: сформовано автором на основі [40]

Загалом, спостерігається тенденція до зменшення посівних площ під зернові, зернобобові, соняшник та плодові культури, особливо після 2021 року. Така тенденція є результатом впливу зовнішніх чинників, серед яких військові дії та економічна нестабільність, а також внутрішніх змін в аграрній політиці. Площі під буряком цукровим та овочами мають певну нестабільність, проте у 2023 році спостерігається деяке їх відновлення. На формування валового збору впливають ключові фактори: кліматичні умови, природна родючість ґрунтів, рівень агротехнологій, правильний підбір сортів. Вирішальне значення мають погодні умови, рівень агротехнологій, а також управлінські рішення й інвестиції. Додатково, економічні та політичні фактори, зокрема доступ до ринків збуту, ціни на продукцію та державна підтримка, також суттєво впливають на загальний обсяг валового збору. У табл. 3.1 наведено основні показники вирощування сільськогосподарських культур у період 2021-2023 рр.

Таблиця 3.1

Виробничі показники розвитку рослинництва в Україні

Вид продукції	Рік		
	2021	2022	2023
<i>Обсяг виробництва (валовий збір), тис. ц</i>			
пшениця	64269,6	38476,4	42161,5
кукурудза	57254,1	35843,5	42703,1
ячмінь	16947,0	8038,2	8348,2
жито	779,6	276,6	252,4
соняшник	33088,8	20787,9	27220,4
соя	6296,1	5766,9	8720,1
буряк цукровий	5170,8	5501,7	9126,6
картопля	1303,0	1076,1	977,7
культури плодові та ягідні	1609,3	1408,1	1533,1
<i>Зібрана площа, тис. га</i>			
пшениця	1472,2	1070,7	969,9
кукурудза	759,1	588,2	557,5
ячмінь	442,9	263,8	223,4
жито	21,4	8,4	7,6
соняшник	1402,1	1095,1	1161,2

Вид продукції	Рік		
	2021	2022	2023
соя	253,1	277,0	365,0
буряк цукровий	9,4	9,5	15,3
картопля	6,0	4,7	4,1
культури плодові та ягідні	13,8 ²	11,83	11,4 ³
<i>Урожайність, ц з 1 га зібраної площі</i>			
пшениця	43,7	35,9	43,5
кукурудза	75,4	60,9	76,5
ячмінь	38,3	30,5	37,3
жито	36,6	32,1	32,9
соняшник	23,6	19,0	23,4
соя	24,9	20,8	23,9
буряк цукровий	549,6	587,4	600,0
картопля	215,5	226,7	236,2
культури плодові та ягідні	154,9	154,4	175,5

Джерело: складено й розраховано автором на основі [40].

У 2021-2023 роках спостерігалася загальна тенденція до зменшення площі посівів основних сільськогосподарських культур, але врожайність багатьох із них покращилася, особливо в 2023 році. Обсяг виробництва у 2022 році значно знизився для більшості культур, зокрема пшениці, кукурудзи та ячменю, проте в 2023 році показники відновилися, частково завдяки зростанню врожайності. Винятком стали соя, буряк цукровий та картопля, які демонстрували стабільне зростання протягом трьох років, що свідчить про ефективне використання агротехнологій та адаптацію до зовнішніх умов. Враховуючи позитивну динаміку відновлення галузі у 2023 році, аналітики прогнозували подальше покращення фінансових показників рослинництва.

За підсумками 2024 року ці очікування в основному справдилися: спостерігалася зростання рівня рентабельності у порівнянні з попереднім періодом. Прибутковість соняшнику у 2024 році становила близько 45 дол. США за тону (проти 49 дол. США/т у 2023 році), сої — 83 дол. США/т (69 дол. США/т у 2023 році), рапсу — 78 дол. США/т (5 дол. США/т у 2023 році). Попри позитивну динаміку в олійних культурах, виробництво зернових залишалося збитковим

(рис.3.2). У контексті подальшого розвитку галузі важливо враховувати рівень очікуваної рентабельності основних культур.

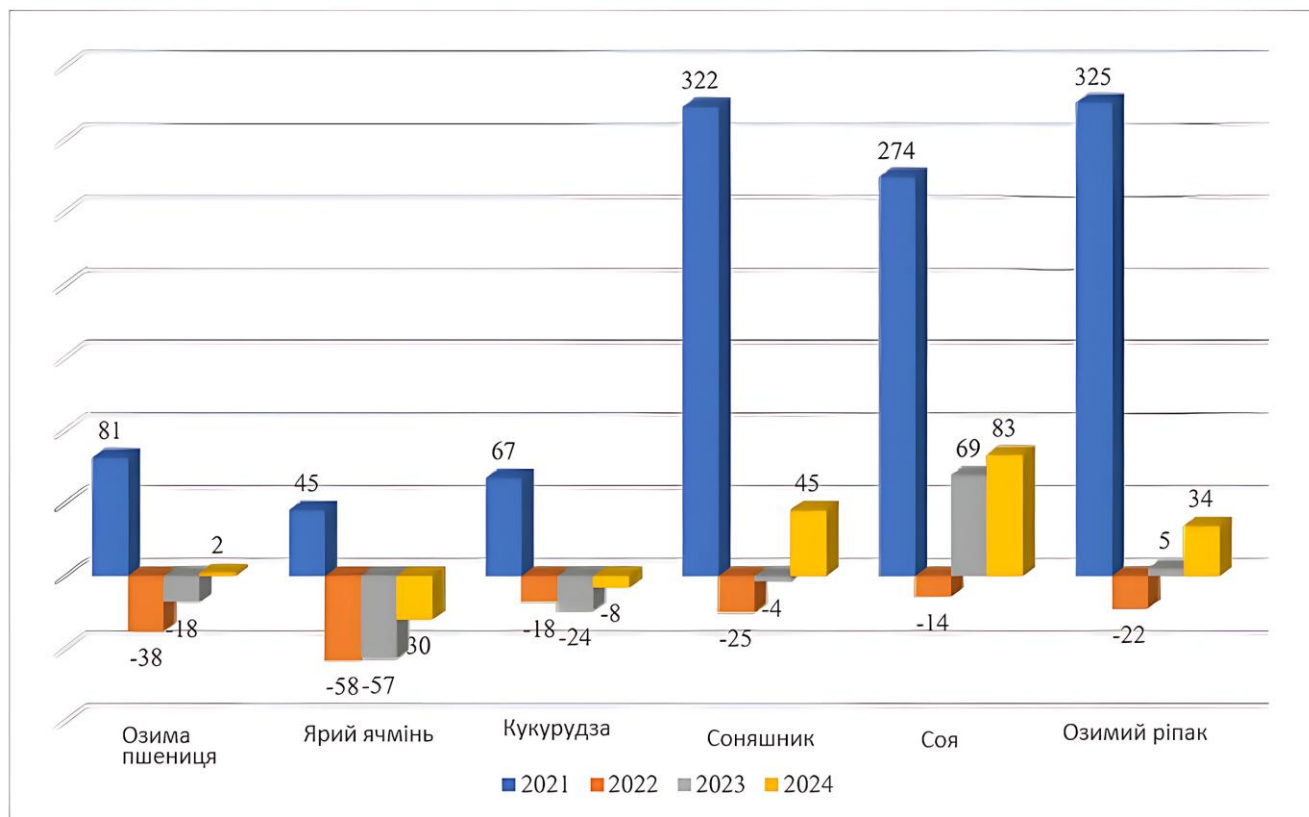

Рис. 3.2. Середній рівень прибутковості/збитковості вирощування основних видів зернових та олійних культур, дол. США/т

Джерело: складено й розраховано автором на основі [41]

Для подальшого ефективного розвитку галузі рослинництва в Україні необхідно:

- 1) *Технологічна модернізація* - Продовжувати впровадження інновацій та ресурсозберігаючих агротехнологій;
- 2) *Селекційно-насінницька діяльність* - розвивати селекцію та насінництво, створювати нові високопродуктивні сорти та гібриди рослин;
- 3) *Екологізація виробництва* - стимулювати розвиток органічного землеробства та виробництва екологічно чистої продукції;
- 4) *Організаційно-економічні механізми* – сприяти сільськогосподарської кооперації та інтеграції виробництва;

5) *Державна підтримка* - забезпечувати державну підтримку галузі, зокрема шляхом здешевлення кредитів, компенсації витрат на придбання техніки та обладнання, надання дотацій [42].

За оптимістичними прогнозами, за умови подальшого впровадження інновацій, ефективного використання ресурсного потенціалу та сприятливої кон'юнктури аграрного ринку, виробництво продукції рослинництва в Україні до 2030 року потенційно зросте на 20–25%. Це дозволить не лише задовольнити внутрішній попит, а й істотно посилити експортний потенціал [43]. Таким чином, галузь рослинництва України має значні перспективи розвитку за умови впровадження інновацій, державної підтримки та ефективного використання наявного потенціалу. Реалізація цих завдань дозволить підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на світовому ринку та зміцнити позиції України як одного з провідних гравців на глобальному ринку сільськогосподарської продукції [44].

Для відновлення та покращення повоєнного виробництва продукції рослинництва в Україні необхідно забезпечити комплексний підхід і впровадити ефективні заходи, що дозволять успішно реалізувати завдання щодо підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва, серед яких захист довкілля та ефективне використання природних ресурсів (рис. 3.3).

Такі напрямки підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва сприятимуть швидшому відновленню галузі та аграрного сектору загалом. Варто підкреслити, що досягнення цього результату залежить від комплексного підходу та співпраці між державою, сільськогосподарськими підприємствами, іншими виробниками, науковими установами, фінансовими інституціями та іншими зацікавленими сторонами аграрного ринку. Зважаючи на природний рівень родючості ґрунтів та сприятливі кліматичні умови, Україна має потенціал для подальшого збільшення виробництва сільськогосподарської продукції. Однак, одним із ключових стримуючих факторів цього розвитку є відсутність цілеспрямованої інноваційної діяльності в багатьох сільськогосподарських підприємствах, що є важливою передумовою для

підвищення врожайності та ефективності виробництва в рослинництві. Інноваційний підхід до розвитку агротехнологій передбачає зниження енерго- та ресурсомісткості технологічних процесів, біологізацію землеробства, оптимізацію термінів виконання агротехнічних операцій та забезпечення екологічної безпеки виробництва.

Рис. 3.3. Напрямки підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва.

Джерело: сформовано автором на основі [37; 45]

Перспективи виробництва продукції рослинництва в Україні виглядають обнадійливими, хоча й залежать від ряду факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх,

серед яких варто відзначити зростання внутрішнього попиту на продукти харчування, а також розвиток переробної промисловості, що може стимулювати виробництво рослинницької продукції для внутрішнього споживання (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Перспективні напрями й потенціал розвитку ефективного рослинництва в підприємствах

№ з/п	Перспективні напрями	Сутнісна характеристика напрямів
1	<i>Аграрний потенціал</i>	Україна має сприятливі кліматичні умови та родючі ґрунти, що створюють потужний потенціал для розвитку рослинництва. Велика кількість чорноземів дозволяє вирощувати різноманітні культури, включаючи зернові, олійні та технічні культури
2	<i>Роль експортера</i>	Україна залишається одним з провідних світових експортерів зерна, особливо пшениці, кукурудзи та ячменю. Попит на українську продукцію на світовому ринку залишається високим, що сприяє розвитку галузі
3	<i>Впровадження сучасних технологій</i>	Застосування інноваційних технологій, таких як точне землеробство, агротехніка, біотехнології та органічне землеробство, допомагає підвищити врожайність і знизити витрати виробництва
4	<i>Державна підтримка та інвестиції</i>	Державна політика підтримки аграрного сектору, включаючи дотації, кредити та програми розвитку, є важливим фактором для зростання рослинництва. Крім того, залучення іноземних інвестицій може сприяти модернізації галузі
5	<i>Екологічні виклики</i>	Зміни клімату, зниження родючості ґрунтів та екологічні проблеми можуть негативно впливати на виробництво. Тому важливо впроваджувати екологічно чисті технології та стратегії адаптації до кліматичних змін
6	<i>Внутрішній ринок та попит</i>	Зростання внутрішнього попиту на продукти харчування, а також розвиток переробної промисловості може стимулювати виробництво рослинницької продукції для внутрішнього споживання
7	<i>Євроінтеграція та міжнародне співробітництво</i>	Поглиблення співпраці з ЄС та іншими міжнародними партнерами відкриває нові можливості для експорту та впровадження сучасних технологій

Узагальнення перспективних напрямів у табл. 14 свідчить про багатовекторність розвитку рослинництва, що охоплює економічні та екологічні аспекти. Загалом, перспектива розвитку рослинництва в Україні є позитивною, але вимагає комплексного підходу до вирішення викликів та максимальної реалізації наявного потенціалу. Отже, рослинництво в Україні має значний потенціал для подальшого розвитку, проте цей процес залежить від низки факторів, таких як впровадження інновацій, адаптація до кліматичних змін, підтримка з боку держави та активізація інвестиційної діяльності. Зростання виробництва зернових та олійних культур, розвиток органічного землеробства, а також диверсифікація виробництва та розширення експорту стануть ключовими напрямками розвитку галузі в найближчі роки. Зважаючи на ці тенденції, Україна має всі шанси зберегти та зміцнити свої позиції на світовому аграрному ринку.

3.2. Інноваційні технології та їх вплив на ефективність виробництва продукції рослинництва

У сучасних умовах кліматичних змін, технологічного прогресу, глобалізації та війни традиційні підходи до розвитку АПК вичерпують себе. Тому необхідна модернізація аграрного сектору та впровадження інноваційних рішень, що підвищують його конкурентоспроможність і стійкість. За даними за 2022 року, частка аграрного сектору в експорті України становила понад 50%, а у ВВП — близько 10–12%, що свідчить про ключову роль галузі навіть в умовах війни [46]. Зростання продуктивності в сільському господарстві є також результатом покращення технологій та інновацій, що допомагає підвищувати врожайність та ефективніше використовувати ресурси в умовах обмеженого доступу до ринків [47]. Інновації в сільському господарстві — це нові технології, методи й продукти, що підвищують ефективність виробництва, оптимізують використання ресурсів і поліпшують якість продукції. Вони охоплюють як технічні рішення

(сучасна техніка, автоматизація), так і організаційні зміни (нові моделі управління, логістика) [48].

Інновації в сільському господарстві розглядаються за такими категоріями:

1. Технологічні інновації. Цей тип інновацій пов'язаний із впровадженням нових або вдосконалених технологій у процесі виробництва сільськогосподарської продукції шляхом автоматизації та роботизації (використання дронів, роботів для збирання врожаю, систем точного землеробства); інноваційного обладнання (впровадження нових сільськогосподарських машин, вдосконалення систем зрошування, механізація установок для обробки полів), а також біотехнології – це генетично модифіковані організми (ГМО), стійкі до шкідників культури, використання біопрепаратів для боротьби з хворобами рослин.

2. Організаційні інновації. Впровадження нових методів управління сільськогосподарськими підприємствами та фермерськими господарствами здійснюється через агрегацію ресурсів. Це передбачає створення агрохолдингів та кооперативів, що сприяє об'єднанню фінансових і виробничих потужностей. Також важливою є побудова ефективних ланцюгів постачання зокрема нових логістичних моделей та підходів до збуту продукції. Активно використовуються цифрові платформи для підключення фермерів до ринків збуту.

3. Екологічні інновації. Інновації, спрямовані на зменшення негативного впливу сільського господарства на навколишнє середовище внаслідок переходу на органічне землеробство з використанням екологічно чистих методів обробки землі, натуральних добрив та боротьби зі шкідниками без пестицидів, а також рециркулювання відходів – технології переробки органічних відходів у добрива або енергію.

4. Інформаційні інновації. Використання цифрових технологій і систем для збору, аналізу та використання інформації в процесі управління аграрним виробництвом: використання GPS-систем, сенсорів для моніторингу стану полів та автоматизованого управління технікою, а також аналіз великих даних (Big Data) для прогнозування врожайності, оптимізації роботи аграрних підприємств.

5. Соціальні інновації. Нові підходи до соціальної організації аграрної сфери охоплюють розвиток сільських громад в контексті залучення фермерів до інноваційних освітніх програм, створення умов для збереження і розвитку сільських громад через впровадження нових підходів до зайнятості та господарювання, а також підвищення стандартів праці: запровадження нових стандартів умов праці та соціального захисту працівників у сільському господарстві.

Світові тенденції розвитку аграрних інновацій

1. Технологічна революція в агросекторі. Впровадження цифрових технологій, автоматизації, дронів та систем точного землеробства стало новою нормою для багатьох країн. Завдяки цьому фермери отримують можливість мінімізувати втрати ресурсів, точно контролювати процеси зростання рослин і покращувати врожайність.

2. Інновації у сфері сталого розвитку. Екологічна стійкість і зменшення негативного впливу на навколишнє середовище є ключовим пріоритетом у розвитку сучасного АПК. Перевагу віддають практикам органічного землеробства, використанню біодобрив і технологій, що знижують викиди парникових газів.

3. Зростаюча роль біотехнологій та генетичних інновацій. Генетично модифіковані організми (ГМО) та селекція стійких до шкідників і кліматичних умов сортів стали важливими аспектами аграрної індустрії. Країни, такі як США, Бразилія, Аргентина, активно застосовують ГМО у своїх сільськогосподарських системах [49].

Розвинуті країни (США, Ізраїль, Нідерланди) активно впроваджують аграрні інновації, що підвищують продуктивність і ефективність. Міжнародний досвід підтверджує, що нові технології роблять агросектор більш стійким до кліматичних і економічних викликів, що є орієнтиром для розвитку аграрної галузі України. Україні слід враховувати ці тенденції та інтегрувати передові практики для розвитку власного АПК [50]. У контексті цих глобальних змін, у 2022 - 2023 роках аграрний сектор продовжував займати важливе місце в

економіці України, формуючи до 14% ВВП та забезпечуючи близько 40% експорту країни. Основними експортними культурами залишалися пшениця, кукурудза, соняшник і олія. Однак значна частина аграрного виробництва в країні постраждала від військових дій, що зумовило скорочення посівних площ і зниження врожайності в деяких регіонах [51].

З огляду на ці тенденції, аграрний сектор України стикається з низкою викликів, які суттєво стримують подальший розвиток. Серед основних проблем виділяють:

- наслідки війни: руйнування інфраструктури, зокрема зерносховищ та систем зрошування, забруднення ґрунтів та замінування полів;
- використання застарілих технологій: низький рівень автоматизації та механізації виробничих процесів;
- кліматичні зміни: часті посухи, зменшення доступу до водних ресурсів;
- фінансові труднощі: обмежений доступ до кредитних ресурсів і низька платоспроможність малих та середніх фермерських господарств.

Щоб подолати ці проблеми, Україна активно впроваджує інноваційні технології в аграрному секторі, що дозволяє підвищити продуктивність, оптимізувати витрати та забезпечити стабільний розвиток агробізнесу навіть в умовах кризи [52].

1. Цифровізація агробізнесу. Використання систем точного землеробства з GPS, дронами, супутниковим моніторингом для точного обліку стану полів і контролю якості ґрунту. Це дозволяє зменшити втрати врожаю, оптимізувати використання добрив і води та підвищити ефективність операцій.

2. Системи зрошення та управління водними ресурсами. Впровадження новітніх крапельних систем зрошення, які зменшують витрати води та підвищують врожайність у посушливих регіонах.

3. Роботизація та автоматизація виробничих процесів. Зростання використання роботизованих систем для збору врожаю та обробки полів. Автоматизовані машини значно підвищують продуктивність і знижують

залежність від людського фактора, особливо в умовах дефіциту робочої сили через війну.

4. Інновації в біотехнологіях. Розробка нових стійких до посухи сортів рослин, генетично модифікованих культур, а також активне використання біологічних засобів захисту рослин.

5. Агроплатформи та електронні ринки. Використання цифрових платформ для торгівлі аграрною продукцією, що дозволяє фермерам виходити на нові ринки збуту та збільшувати прибутки. Цифрові платформи також сприяють покращенню доступу до кредитів і фінансових послуг для малих фермерських господарств [53].

Ефективність впровадження інновацій в АПК оцінюється за ключовими показниками: збільшення врожайності на 10-30% завдяки новим агротехнологіям; зниження виробничих витрат на 20-25% через автоматизацію; підвищення якості та конкурентоспроможності продукції. Стійкість до змін клімату. Інновації в системах зрошення, таких як крапельне та точне зрошення, зменшують вплив несприятливих кліматичних умов, що сприяє стабільності врожаїв [54]. Агропромисловий комплекс України перебуває у фазі трансформації, обумовленій як зовнішніми викликами війни, так і внутрішніми потребами модернізації. Інноваційні технології стають важливим інструментом для підвищення ефективності виробництва та забезпечення стійкості агробізнесу. У таблиці 3.3 наведено ефективність показників сільськогосподарських підприємств, що впровадили інновації.

Таблиця 3.3

**Ефективність показників сільськогосподарських підприємств,
що впровадили інновації**

Показник	До впровадження інновацій, %	Після впровадження інновацій, %
Врожайність (т/га)	5	6,5
Рівень витрат на одиницю продукції, %	100	80
Продуктивність праці (т/чол.)	2	3
Експортна виручка, %	10	15
Рентабельність виробництва (%)	12	18

Джерело: складено автором за даними [56]

Таким чином, інновації підприємств агробізнесу України мають значний позитивний економічний ефект. Вони сприяють підвищенню продуктивності праці, ефективності використання ресурсів, збільшенню рентабельності підприємств та зміцненню експортного потенціалу країни. Тому подальший розвиток і впровадження інноваційних технологій має стати пріоритетом державної політики у сільському господарстві. Аграрний сектор України володіє значним інвестиційним потенціалом завдяки унікальним природним ресурсам, вигідному географічному розташуванню та ключовій ролі у забезпеченні світової продовольчої безпеки. Наявність родючих чорноземів, які складають близько 25% світових запасів, забезпечує високу врожайність та ефективність агровиробництва. Висока частка АПК у ВВП (близько 10%) та стабільно зростаючий експорт, що перевищує 40% у структурі зовнішньої торгівлі, підтверджують стратегічне значення галузі.

Крім того, розвинена експортна інфраструктура та позиції України серед провідних світових постачальників зернових і олійних культур роблять її привабливим майданчиком для залучення інвестицій у технологічну модернізацію, логістику та переробку сільськогосподарської продукції.

Інновації є ключовим механізмом для підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору. Технологічні та організаційні інновації сприяють зростанню продуктивності, ефективнішому використанню ресурсів, зменшенню екологічного впливу, а також підвищують прибутковість та стабільність агропідприємств [55].

Слід зазначити, що завдяки державним програмам підтримки, таким як "Доступні кредити 5-7-9%", субсидіям на модернізацію технічного парку та фінансуванню органічного землеробства, відбувається поетапна трансформація аграрного виробництва. Крім того, міжнародні організації, зокрема Європейський Союз, Світовий банк та МВФ, сприяють розвитку сектору через довгострокові кредити та фінансування досліджень.

Аграрний сектор стабільно зростає, залишаючись одним із найбільших роботодавців (14% населення) та джерелом понад 40% експортних надходжень. Інвестиції, що зросли на 15% у 2023 році, державна підтримка та впровадження інновацій формують надійну основу для подальшого сталого розвитку галузі. На прикладі Одещини видно ефективність таких змін: завдяки впровадженню точного землеробства, цифрових систем управління та сучасного зрошення рівень зайнятості у сільських громадах регіону зріс на 15%. Валовий регіональний продукт аграрного сектору Одещини за останні п'ять років зріс на 12%, а обсяги виробництва сільгосппродукції — на 10%. Це свідчить про формування стійкої економічної моделі регіонального розвитку. Інноваційні технології є основним інструментом модернізації АПК, забезпечуючи підвищення продуктивності, створення робочих місць та соціально-економічну стабільність. Національна стратегія має орієнтуватися на цифрові рішення, автоматизацію та екологічні ініціативи. Отже, трансформація АПК потребує системного підходу з технологічною модернізацією, залученням інвестицій та цифровізацією. Необхідні фінансові інструменти: пільгове кредитування та грантові програми. На регіональному рівні - розвиток агрокластерів, інноваційних хабів та навчання фермерів. Очікуваний економічний ефект протягом п'яти років: зростання частки АПК у ВВП України до 12-15%. Збільшення експорту аграрної продукції на 20-30%. Підвищення продуктивності праці на 25-30%. Модернізація агросектору забезпечить конкурентоспроможність на міжнародних ринках та сталий розвиток регіонів, роблячи аграрні інновації рушієм сучасного українського агробізнесу.

Одним із перспективних напрямів інновацій в техніці і технології виробництва продукції рослинництва є застосування дронів і супутникових систем для моніторингу полів, корегування в подальшому відповідних заходів, виробничих витрат, затрат робочої сили тощо.

Дистанційне зондування стає дедалі доступнішим і активно впроваджується в різні галузі, зокрема й у сільське господарство. Застосування таких технологій дає змогу суттєво підвищити ефективність виробництва завдяки точному та

оперативному моніторингу стану посівів. Супутникові системи виконують широкий спектр завдань: збір метеорологічних даних, прогнозування погодних умов, оцінку стану посівів тощо. Натомість дрони, які працюють на низькій висоті, забезпечують зображення з високим рівнем деталізації, що дає змогу виявляти ознаки захворювань рослин або окремі види шкідників. Крім того, така деталізація дозволяє створювати інтерактивні 3D-карти та моделі поля, що підвищує точність агрономічного аналізу.

Натомість супутники охоплюють величезні території та не залежать від дощів чи вітрів. Отже, знімки, отримані з космосу, будуть вдалим варіантом для економії коштів у випадках, коли надвисока точність не потрібна. Кожен метод має свої переваги та недоліки. Тому за можливості доцільно поєднувати дрони із супутниками, щоб водночас компенсувати недоліки і отримати переваги їх обох.

За оцінками компанії Euroconsult [57], протягом наступного десятиліття глобальний ринок комерційних даних і послуг спостереження за Землею зросте майже вдвічі (з 4,6 до 8 млрд доларів). Дрони і супутники є основними інструментами дистанційного зондування, тому надзвичайно важливо визначити, який саме спосіб буде оптимальним для кожного фермера. Аерофотознімання дозволяє збирати дані для сільського господарства шляхом спостереження з висоти за всіма процесами на землі. Зазвичай супутники, які отримують дані, перебуваючи у космосі, є економічно ефективнішими. Натомість дрони, літаючи ближче до землі, мають свої переваги. Тому дрони і супутники не є повністю взаємозамінними, а успішно доповнюють один одного.

Аналіз можливостей супутникових технологій показує, що їх доцільно використовувати для таких цілей:

- Прогнозування опадів для ефективного планування заходів зрошення з урахуванням потреб різних культур, а також економії коштів і запобігання заболочуванню під час майбутніх дощів.
- Оцінка розвитку культур на всіх етапах їх росту за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення для точного землеробства.

- Аналіз родючості та здоров'я ґрунту за допомогою індексів рослинності для визначення потреби у добривах.
- Моніторинг вологості ґрунту (верхнього шару або кореневої зони) для своєчасного вимірювання точок в'янення культур і запобігання водному стресу.
- Прогнозування врожайності та подальша оцінка продуктивності полів шляхом обробки знімків з супутників та аналізу індексів рослинності.
- Визначення часу збору врожаю за допомогою алгоритмів сільськогосподарського програмного забезпечення для обробки супутникових зображень полів та аналітики посівів.
- Дистанційне зондування структури рослинного покриву для вимірювання біомаси рослинності, висоти рослин, фенологічної стадії, індексу листкової поверхні (LAI) та планування фертигації та внесення добрив.
- Дистанційне зондування поверхні рослинного покриву для вимірювання вмісту хлорофілу, виявлення пошкодження рослин шкідниками або хворобами культур та пригнічення бур'янами. Точніше визначити причини низького вмісту хлорофілу і падіння продуктивності допоможе подальша розвідка проблемних ділянок скаутами.
- Відстеження випасу тварин за допомогою архівів супутникових знімків для аналізу продуктивності великої рогатої худоби на різних пасовищах за останні роки та вибору найбільш придатних ділянок для випасу в найближчому майбутньому.

Перш ніж запускати дрон, фермери повинні переконатися у дотриманні всіх законів і наступних поправок. Заборони насамперед стосуються польотів дронів поблизу стратегічних об'єктів, зокрема військових баз та аеропортів. Окрім того, у багатьох країнах для експлуатації БПЛА потрібна ліцензія. [58] Натомість супутники, перебуваючи в космосі, не підпадають під дію подібних обмежень. Також вкрай низькою є й імовірність будь-яких юридичних перешкод щодо використання зображень з супутникових онлайн-платформ. До вартості експлуатації сільськогосподарських дронів входить ціна обладнання або ж

витрати на його оренду, а також оплата роботи оператора. Зі збільшенням площі полів росте і вартість експлуатації дронів через потребу у більшій кількості запусків. До того ж отримані зображення потребують інтерпретації ГІС-спеціалістів, що тягне за собою додаткові витрати.

Щоб отримати доступ до зображень із супутників, зазвичай достатньо оплатити підписку на спеціалізоване програмне забезпечення для сільського господарства, наприклад, EOSDA Crop Monitoring. Дані на таких платформах одразу подаються у простому і зрозумілому для кінцевого користувача вигляді. Зібрані супутниками зображення на будь-яку доступну дату не потрібно додатково оплачувати. Крім того, платформа пропонує інші корисні функції для аналізу стану посівів, серед яких карти рослинності та продуктивності, актуальні погодні дані та прогнози, історичні дані, а також можливість призначати та відстежувати виконання польових робіт.

Супутникові зображення для комерційного використання з кожним роком коштують дешевше, тому що витрати на запуск супутників знижуються, а конкуренція між компаніями-постачальниками даних зростає [59].

Обробка знімків з агродронів потребує додаткових витрат, тоді як вартість розшифровки супутникових знімків вже входить у плату за підписку. Якщо зіставити всі додаткові витрати та потенційні можливості, стає очевидною доцільність використання супутників на противагу дронам. Ці особливості узагальнено в таблиці 3.4.

Поєднання супутників і дронів дозволить компенсувати слабкі сторони кожної технології та отримати максимум корисної інформації. Наприклад, коли супутникам заважають хмари, дрон може прояснити ситуацію для агронома. Інтеграція даних з обох джерел дозволить об'єктивно оцінити стан посівів на полі. З іншого боку, коли є доступні безхмарні супутникові знімки, потреба у дронах для сільського господарства зазвичай відпадає. Тоді як використання дронів для моніторингу вимагає постійних (і немалих) витрат, знімки, надані супутниками, з кожним роком стають все доступнішими. Цей фактор водночас спрощує впровадження супутникової аналітики в агросекторі та покращує управління

ризиками, дозволяючи оперативно реагувати на зміни в стані посівів та підтримувати здоров'я культур.

Таблиця 3.4

Порівняльна характеристика використання дронів та супутників у сільському господарстві

Особливість	Дрони	Супутники
Автономність	Потрібен оператор	Повністю автономні
Доступність	Підходять для рівнинних та легкодоступних територій	Не залежать від особливостей рельєфу
Масштабованість	Для невеликих полів	Охоплюють території будь-якого розміру
Правові обмеження	Заборонені у певних регіонах	Відсутні заборони та обмеження*
Залежність від погодних умов	Непридатні для використання у дощову чи вітряну погоду	Можлива часткова втрата даних через хмарність
Вартість експлуатації	Залежить від часу роботи	Залежить від охоплення території
Особливості обробки даних	Потрібен додатковий аналіз ГІС-спеціалістом	Автоматична обробка на сільськогосподарських онлайн-платформах

* Якщо досліджувана область інтересу (АОІ) знаходиться в безпосередній близькості від військових або інших стратегічних об'єктів, доступ до даних з супутників може бути обмежений з міркувань безпеки.

Незважаючи на ці обмеження у повному заміщенні супутників, дрони все ж мають унікальні переваги для сільськогосподарського моніторингу та демонструють значний потенціал у багатьох аспектах аграрної діяльності (табл. 3.5).

Постійний аналіз даних дозволяє оптимізувати обсяги поливу, скоротити використання добрив та своєчасно боротися з хворобами рослин. Прогнозування врожайності здійснюється на основі детального аналізу стану земельних угідь, виявлення проблем та визначення родючості ґрунту. Економічні переваги включають значне скорочення витрат завдяки мультиспектральній зйомці, яка виявляє перспективні ділянки для концентрації зусиль. Це дозволяє фермеру

менше ресурсів вкладати в малопродуктивні території та скорочує кількість внесених добрив, що є не тільки економічно вигідним, але й екологічно безпечним.

Таблиця 3.5

Переваги сільськогосподарських дронів

Максимальна точність	Економічні переваги	Оперативність та ефективність
Сенсори та датчики для комплексного моніторингу	Скорочення витрат на робочу силу	Швидкий огляд великих площ
Аналіз стану ґрунту та вирощуваних культур	Зниження використання добрив та пестицидів	Доступ до віддалених ділянок поля
Оптимізація поливу та внесення добрив	Мінімізація втрат через швидке реагування	Якісна фото/відеозйомка високої роздільності
Своєчасне виявлення хвороб рослин	Фокус на найбільш продуктивних ділянках	Прогнозування врожайності

Сучасні агродрони забезпечують широкий спектр функцій: аерофотозйомку та відеозйомку для контролю ситуації на полях, обробку та обприскування для профілактики та лікування рослин, сканування місцевості для аналізу віддалених ділянок, посадку насіння та 3D моделювання для складання карт зволоження. Навіть базові моделі легко залучаються до найширшого спектра завдань, що істотно спрощує роботу аграрія. Використання БПЛА в Україні потребує отримання спеціального дозволу від служби безпеки. Застосування поблизу державних кордонів і військових об'єктів неприпустиме. Порушення чинних правил може призвести до знищення пристрою, штрафу до 8500 грн або позбавлення волі до 5 років при потраплянні військових об'єктів у кадр.

3.3. Напрями вдосконалення маркетингово-збутової діяльності сільськогосподарського підприємства

Сільське господарство є важливою складовою економіки України, що забезпечує продовольчу безпеку, створює робочі місця і генерує значні доходи для держави. Проте в умовах сучасного ринку аграрні підприємства стикаються з різноманітними викликами, такими як коливання цін, зміни в попиті, екологічні фактори та потреба в інноваціях. Для досягнення успіху важливо розвивати маркетингово-збутову діяльність, яка охоплює планування, реалізацію та просування продукції.

Планування врожаю є основою маркетингової стратегії сільськогосподарського підприємства. Це процес, що передбачає визначення не лише типів культур, які будуть вирощуватися, а й обсягів їх виробництва, термінів посіву та збору, а також потреби у ресурсах. Важливими складовими планування є також оцінка ринкових умов та аналітика споживчих трендів. Сільськогосподарські підприємства повинні здійснювати аналіз ринків, щоб виявити, які культури користуються попитом на даний момент. Наприклад, озима пшениця, кукурудза та соняшник є ключовими культурами, які користуються стабільним попитом. Вивчаючи ціну на ці культури, аграрії можуть приймати зважені рішення про обсяги вирощування. Важливо також враховувати локальні особливості ринку, адже попит на певні продукти може варіюватися залежно від регіону. У плануванні врожаю важливо враховувати не лише споживчі тенденції, але й кліматичні умови, оскільки зміна клімату може суттєво впливати на врожайність. Прогнозування погодних умов може допомогти аграріям обрати найбільш сприятливі терміни для посіву та збору врожаю.

Зберігання врожаю є критично важливим етапом, який впливає на якість продукції та її ринкову вартість. Належні умови зберігання дозволяють продовжити термін реалізації продукції та запобігти значним фінансовим втратам. Сучасні технології зберігання передбачають впровадження систем контролю температури та вологості, що є особливо важливим для зберігання зернових

культур. Наприклад, для озимої пшениці необхідно забезпечити оптимальний рівень вологості, щоб уникнути гниття та розвитку грибкових захворювань. Системи зберігання повинні бути спроектовані таким чином, щоб мінімізувати вплив зовнішніх умов на якість продукції. Відповідно, інвестиції в якісні системи зберігання можуть суттєво знизити втрати, що пов'язані з псуванням продукції. Аграрні підприємства також повинні враховувати витрати на зберігання, які можуть включати енергетичні витрати, витрати на обслуговування обладнання та персонал. Оптимізація процесу зберігання може не лише знизити витрати, а й підвищити прибутковість підприємства.

Реалізація продукції – це не лише процес продажу, а й стратегічний етап, що впливає на фінансовий результат підприємства. Аграрії повинні знайти оптимальні канали збуту, які дозволять зменшити витрати на реалізацію та забезпечити високу маржу. Вибір каналів реалізації залежить від ринкових умов, споживчих уподобань та конкурентного середовища.

Серед основних каналів збуту можна виділити:

1. Оптові ринки: забезпечують можливість реалізації великої кількості продукції за один раз, проте можуть бути пов'язані з високими витратами на транспортування та зберігання.

2. Роздрібні мережі: співпраця з супермаркетами та магазинами дозволяє аграріям досягти широкої аудиторії, але може вимагати зниження цін, щоб залишитися конкурентоспроможними.

3. Прямі продажі споживачам: може бути реалізація продукції через ярмарки, фермерські ринки або онлайн-платформи. Прямі продажі дозволяють аграріям отримувати вищу маржу, оскільки усувають посередників.

4. Електронна комерція: зростання популярності онлайн-торгівлі відкриває нові можливості для аграріїв. Вони можуть створювати власні вебсайти або використовувати платформи для продажу продукції, що дозволяє значно розширити ринок збуту.

Для забезпечення успішної реалізації продукції аграрії повинні активно досліджувати ринок, щоб виявляти нові тренди, попит на нові культури, а також

адаптувати свої стратегії збуту. Окрім цього, аграрії повинні вміти реагувати на зміни в ринковому середовищі, адаптуючи свої ціни та пропозиції до умов, що змінюються.

Зниження витрат на виробництво є важливим аспектом, що може суттєво підвищити прибутковість сільськогосподарського підприємства. Серед основних стратегій для зниження витрат є:

1. Оптимізація виробничих процесів: впровадження нових технологій, механізація та автоматизація можуть значно знизити витрати на робочу силу, підвищуючи продуктивність.

2. Системи точного землеробства: використання сучасних технологій, таких як GPS і дрони, дозволяє оптимізувати використання ресурсів, зменшити витрати на добрива та засоби захисту рослин. Це підвищує ефективність використання ресурсів і зменшує витрати на їх придбання.

3. Аналіз витрат і доходів: регулярний моніторинг витрат на виробництво дозволяє виявити проблемні області та знайти шляхи для їх оптимізації. Важливо проводити аналіз затрат на всіх етапах виробництва та реалізації продукції.

4. Економія на логістиці: оптимізація транспортування, вибір вигідних маршрутів та співпраця з надійними логістичними партнерами можуть суттєво знизити витрати на доставку продукції до споживачів.

5. Вибір постачальників: конкуренція серед постачальників може допомогти аграріям знизити витрати на сировину та матеріали. Регулярні переговори з постачальниками можуть сприяти зниженню цін і поліпшенню умов поставок.

У сучасних умовах аграрного ринку напрями маркетингово-збутової діяльності сільськогосподарського підприємства стають дедалі важливішими. Ефективне планування врожаю, забезпечення належних умов зберігання продукції, реалізація через оптимальні канали збуту та зниження витрат на виробництво є основними складовими успішної стратегії. Залежно від змін у ринковому середовищі аграріям слід бути готовими адаптувати свої стратегії та

шукати нові можливості для розвитку, щоб забезпечити стійке зростання та конкурентоспроможність у довготерміновій перспективі.

Динаміка ринкових перетворень свідчить про необхідність постійної готовності суб'єктів господарювання до роботи в умовах невизначеності та ризику. Ця проблема є надзвичайно гострою для фермерських господарств, враховуючи їх природно-господарські особливості. Рівень їх конкурентоспроможності формується в процесі виробничо-господарської діяльності, важливе місце в якому посідає маркетингова складова. У цьому контексті економічне зростання сільськогосподарських підприємств визначається розробкою та впровадженням ефективних маркетингових стратегій, які, у свою чергу, є важливим інструментом забезпечення їх економічних інтересів, прогнозування рівня стратегічного розвитку та «конкурентної переваги».

Постійні коливання показників сільськогосподарських товаровиробників пов'язані з тим, що реалізація сільськогосподарської продукції відбувається переважно на висококонкурентних ринках, що характеризуються частими коливаннями цін, а попит на цю продукцію залишається практично незмінним. За таких умов успіх бізнесу передбачає його переорієнтацію на принципи маркетингу, що є діяльністю, спрямованою на створення попиту та досягнення цілей бізнесу з максимальним задоволенням потреб цільових споживачів. У той же час маркетинг є функцією управління, яка має на меті підтримувати процес прийняття управлінських рішень за допомогою інформації та реалізовувати конкретні кроки щодо створення та управління товарами (послугами), ціноутворення, розподілу та реклами.

Маркетингова складова не лише враховує об'єктивні тенденції стратегічного розвитку з акцентом на досягнення головної мети сільськогосподарського підприємства – отримання прибутку, а й впливає на обґрунтування концепції його позиціонування на ринку споживання. У процесі господарської діяльності всі фази виробництва, реалізації та управління супроводжуються використанням сучасних інструментів маркетингу та встановленням маркетингової, товарної, комунікаційної та цінової політики.

Тільки враховуючи фактори маркетингу, підприємство може швидко адаптуватися до змін ринкового середовища та зберегти стабільні конкурентні позиції в довготерміновій перспективі.

Сучасний стан вітчизняних господарств загалом характеризується полярністю виробництва в динаміці, використанням застарілих технологій, відсутністю ефективної маркетингової політики та, як наслідок, низькою фінансовою стійкістю. Відмінною рисою фермерських господарств є природно-економічні особливості їх ведення, поєднання яких задовольняє потреби національного споживчого ринку, особливо харчової галузі. Саме завдяки продукції вітчизняного виробництва та її позиції на ринку формується продовольча безпека країни, підвищується рівень та якість життя населення.

Вітчизняним сільськогосподарським підприємствам рекомендується використовувати три рівні маркетингової діяльності:

I рівень - діяльність підприємства на основі концепції маркетингу, що передбачає зміну всієї філософії управління бізнесом;

II рівень - підприємство використовує окремі комплекси взаємозв'язків методів і засобів маркетингової діяльності (створення відділу маркетингу);

III рівень – підприємство реалізує окремі елементи маркетингу ізольовано.

Маркетинг, по суті, є теоретичною концепцією, яка допомагає фермерам пристосуватися до роботи в умовах ринкової економіки, а маркетингова діяльність у цьому плані є організованою формою сучасного ринкового виробництва. Саме маркетингова діяльність конфігурує зусилля сільськогосподарських товаровиробників не тільки для здійснення операцій з реалізації продукції, а й при формуванні та реалізації концептуальних основ виробничо-управлінського процесу, у визначенні виду та обсягу виробництва, економічних можливостей Використання потенційні логістичні канали та відносини з виробництвом, з акцентом на максимальне задоволення потенційного попиту.

Комерційна політика сільськогосподарського підприємства включає ціну, товар, збут і комплекс заходів щодо просування продукції на ринок (рис.3.4)

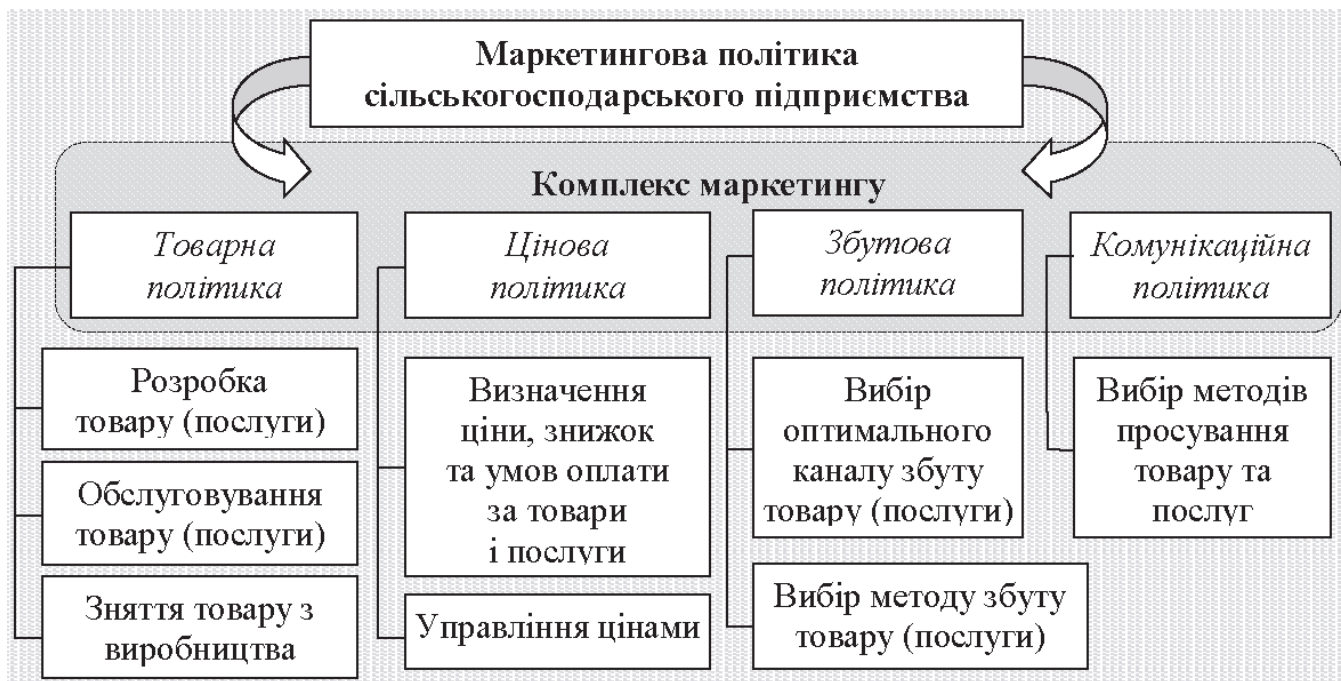

Рис. 3.4. Структура маркетингової політики сільськогосподарського підприємства [62]

Поступове формування маркетингової політики включає проведення аналітичної діагностики сільськогосподарських підприємств та стратегічного прогнозування (прогнозування) їх розвитку; розробку маркетингового комплексу; забезпечення ефективної організації та управління маркетингом. Більше того, здійснення маркетингової діяльності неможливе без економічно обґрунтованого бюджету на маркетинг, моніторинг та оцінку маркетингової діяльності, що є основою для формування управлінських рішень (рис.3.5).

Основними маркетинговими умовами, якими слід керуватися при розробці маркетингової політики сільськогосподарських підприємств, є:

- 1) дослідження ринку для отримання повної та достовірної інформації про екзогенні та ендогенні фактори впливу на економічну платформу підприємства;
- 2) обґрунтування можливостей адаптації специфіки виробництва до мінливого бізнес-середовища та переваг потенційних споживачів із свідомим впливом на них у певний час (необхідно);

- 3) виробництво з урахуванням вимог споживачів, кон'юнктури ринку, фактичної виробничої потужності та ресурсів підприємства;
- 4) забезпечення прибутковості через призму вдосконалення маркетингової діяльності на інноваційній основі зі стратегічної точки зору;
- 5) налаштування стратегії та тактики активного присутності компанії на ринку та використання маркетингових інструментів для отримання максимального контролю над рухом готової продукції;
- 6) формування ефективних логістичних каналів збуту продукції та послуг компанії на конкретних ринках у запланованих обсягах і в задані терміни.

Рис.3.5. Елементи маркетингової політики сільськогосподарського підприємства [62]

Враховуючи багато факторів маркетингового бізнес-середовища, в сучасних умовах актуальним є формування нової схеми розвитку сільськогосподарських підприємств з їх переорієнтацією на принципи маркетингу з урахуванням специфіки виробничо-господарської діяльності та потреб споживчого ринку. Із посиленням міжнародної інтеграції та глобалізацією економічних процесів маркетингова політика розглядається як ключовий інструмент ефективної роботи сільськогосподарських підприємств зі стратегічної точки зору. Забезпечення економічного зростання компаній можливе завдяки діагностиці актуальної інформації та прийняття ефективних управлінських рішень щодо дослідження попиту, товарної, цінової, комунікаційної та збутової політики, а також маркетингового бюджетування, стратегічного планування та управління та контролю маркетингу [62].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження ефективності виробництва продукції рослинництва в Україні дозволило сформулювати комплексне розуміння сучасного стану галузі, її проблем та перспектив розвитку. Теоретичний аналіз засвідчив, що ефективність сільськогосподарського виробництва є багатоаспектним поняттям, яке включає технологічний, економічний та соціальний компоненти. Для рослинництва найбільш значимими є фактори внутрішнього середовища (технології, управління, організація виробництва) та зовнішнього середовища (природно-кліматичні умови, державна політика, ринкова кон'юнктура).

Сформована комплексна система показників економічної ефективності включає показники результативності, витратності, ефективності та фінансової стійкості. Встановлено, що специфічні особливості галузі рослинництва вимагають врахування галузевих особливостей при розробці методики оцінки та підвищення ефективності.

Аналіз сучасного стану показав, що незважаючи на виклики воєнного часу, галузь демонструє високу адаптивність та залишається провідним сектором національної економіки. Виробництво продукції рослинництва забезпечує до 70% валової агропродукції країни, а питома вага рослинницької продукції становить 81,3%. Структурний аналіз виявив домінування зернових та зернобобових культур (53,2%) і технічних культур (44,4%), при цьому стратегічними культурами для українського агроекспорту є озима пшениця, кукурудза, соняшник, соя та ріпак озимий.

Експорт агропродовольчої продукції становить 53-70% від валового внутрішнього виробництва, що підтверджує високий рівень експортної орієнтації аграрної галузі. Позитивний вплив факторів інтенсифікації (мінеральних добрив, органічних добрив, засобів захисту рослин, зрошення) дозволить підвищити ефективність виробництва рослинницької продукції. Дослідження тенденцій за 2019-2024 роки показало тенденцію до покращення врожайності основних культур у 2023 році як в Україні в цілому, так і досліджуваному підприємстві

зокрема. Прогнозування розвитку галузі вказує на потенціал зростання виробництва на 20-25% за умови впровадження інноваційних технологій та державної підтримки.

Аналіз світових тенденцій показав, що впровадження інноваційних технологій забезпечує підвищення врожайності на 10-30%, зниження виробничих витрат на 20-25% та покращення якості продукції. Детальний аналіз технологій дистанційного зондування виявив, що супутникові технології є більш економічно ефективними для великих територій, тоді як дрони забезпечують вищу деталізацію для невеликих ділянок. Оптимальним підходом визначено поєднання цих технологій.

Результати дослідження підтверджують, що подальший розвиток рослинництва в Україні потребує комплексного підходу, який включає технологічну модернізацію, селекційно-насінницьку діяльність, екологізацію виробництва, удосконалення організаційно-економічних механізмів та посилення державної підтримки. Перспективними напрямками розвитку галузі визначено диверсифікацію виробництва, розширення площ під багаторічними насадженнями та нішевими культурами, розвиток переробних потужностей для збільшення доданої вартості продукції, а також кооперацію малих форм агробізнесу.

Важливим резервом підвищення ефективності є удосконалення маркетингово-збутової діяльності, зокрема оптимізація термінів реалізації продукції з урахуванням сезонних коливань цін. Впровадження інноваційних технологій, особливо систем дистанційного зондування, є ключовим фактором підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної аграрної продукції на світовому ринку. В умовах динамічних змін зовнішнього середовища підвищення ефективності потребує системного підходу, що поєднує традиційні методи господарювання з інноваційними технологіями та сучасними методами управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економіка і підприємництво, менеджмент: навч. посіб. (практикум) / О.Ю. Єрмаков, Т. І. Балановська, Т. А. Гуцул, О. П. Гоголя. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : ЦП «Компринт», 2014. 353 с.
2. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах: підруч. / С. П. Азізов, П. К. Кенійський, В. М. Скупий; за ред. проф. С. П. Азізова. К. : ІАЕ, 2001. 356 с.
3. Діесперов В. С. Ефективність виробництва сільськогосподарського підприємства: монографія. К.: ННЦ «ІАЕ», 2008. 340 с.
4. Янків М. Д. Організаційно-економічні механізми розвитку і функціонування АПК України. Львів: Коопосвіта, 2000. 448 с.
5. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз. К.: КНЕУ, 2006. 292 с.
6. Munroe D. Economic Efficiency in Polish Peasant Farming: An International Perspective. *Regional Studies*. 2001. Vol. 35, № 5. P. 461–471.
7. Збарський В. К., О. А. Томашевська, Т. В. Мірзоева. Економіка аграрного сектору: навч. посіб.; за ред. проф. В. К. Збарського. Київ: НУБіП України, 2015. 176 с.
8. Vos J. Ukrainian agriculture in wartime [Електронний ресурс]. Transnational Institute. 2022. Режим доступу: <https://www.tni.org/uk/article/ukrainian-agriculture-in-wartime>.
9. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективи відновлення [Електронний ресурс]. Національний інститут стратегічних досліджень. 2023. Режим доступу: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahramnyu-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>.
10. Сільське господарство – найприбутковіша галузь 2024 року за даними Держстату [Електронний ресурс]. 24 канал. 2024. Режим доступу:

https://24tv.ua/agro24/silske-gospodarstvo-stalo-naypributkovishoyu-galuzzyu-2024_n2629933.

11. Економіка і управління підприємством: навч. посіб. За ред. В. К. Збарського. 2-ге вид. Київ : НУБіП України, 2018. 592 с.

12. Степасюк Л. М., Н. М. Суліма, О. В. Величко. Економіка і фінанси підприємства: навч. посіб.; за ред. В. К. Збарського, В. І. Мацибори. Київ : ЦП «Компринт», 2014. 329 с.

13. Збарський В. К. Економіка і управління підприємством : навч. посіб. За ред. В. К. Збарського. 2-ге вид. Київ : НУБіП України, 2018. 592 с.

14. Єрмаков О. Ю., Т. І. Балановська, Т. А. Гуцул, О. П. Гоголя. Економіка і підприємництво, менеджмент : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ: ЦП «Компринт», 2014. 353 с.

15. Жнива добігають до завершення: зібрано 73,6 млн тонн зернових і олійних [Електронний ресурс]. Міністерство аграрної політики та продовольства України. 2024. Режим доступу: <https://minagro.gov.ua/news/zhnyva-dobihaiut-do-zavershennia-zibrano-763-mln-tonn-zernovykh-i-oliinykh>.

16. У 2024 році аграрна продукція склала 59 % в загальному експорті [Електронний ресурс]. Комітет з питань аграрної та земельної політики. 2024. Режим доступу: https://komagropolit.rada.gov.ua/news/main_news/75828.html.

17. Українські аграрії вперше за час війни мають прибуток на всіх видах зернових [Електронний ресурс]. AgroPortal. 2024. Режим доступу: <https://agroportal.ua/news/ukrainski-agrarii-vpershe-za-chas-vijni-mayut-pributok-na-vsikh-vidakh-zernovikh/>.

18. Баран С. І. Методи підвищення ефективності інноваційної діяльності в аграрному секторі. Науковий вісник НЛТУ України. 2009. № 19. С. 135–140.

19. Мазур К. В., Гонтарук Я. В. Тенденції і умови ефективного функціонування сировинної бази підприємства АПК. The scientific heritage. 2020. № 49. С. 29–38.

20. Держбюджет-2025 підписаний Президентом. Які переваги для аграріїв? [Електронний ресурс]. Режим доступу:

<https://www.kmu.gov.ua/news/derzhbiudzheth-2025-pidpysanyi-prezydentom-iaki-perevahy-dlia-ahrariiv>.

21. Пасека Д. В., Гринько Т. В. Фактори підвищення ефективності діяльності підприємства [Електронний ресурс]. Економіка і менеджмент: збірник наукових праць. 2014. Режим доступу: http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom4/48_Paseka.htm.

22. Кириченко О. А., С. М. Лаптев, П. Я. Пригунов, О. І. Захаров [та ін.]. Управління фінансово-економічною безпекою : навч. посіб.: Дорадо-Друк, 2010. 480 с.

23. Макін Г. І. Виявлення ефективності управління аграрному секторі. Економіка сільськогосподарських та переробних підприємств. 2011. № 1. С. 20–21.

24. Мельник Л. Ю., П. М. Макаренко, Л. Л. Мельник Фактори впливу на прибутковість аграрних підприємств. Економіка АПК. 2010. № 5. С. 79–86.

25. Павлова Г. Є. Особливості аграрного сектора в національній економіці. Ефективна економіка [Електронний ресурс]. 2014. № 2. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.

26. Рябчик І. В., Галушко В. В. Нові підходи до аналізу ефективності сільськогосподарських підприємств. Економіка АПК. 2014. № 3. С. 101–108.

27. Економіка і підприємництво, менеджмент : навч. посіб. / О. Ю. Єрмаков, Т. І. Балановська, Т. А. Гуцул, О. П. Гоголя. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ : ЦП «Компринт», 2014. 353 с.

28. Гуменюк М.М. Основні фактори економічної ефективності сільськогосподарських підприємств регіону. Науковий вісник Подільського державного аграрно-технічного університету. Режим доступу: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.2/119.pdf>.

29. Chienwattanasook K, Jarinto K, Sulong M. The development of community enterprise entrepreneurs in the crop production sector for entry into e-commerce. WSEAS Transactions on Business and Economics. 2023. № 20. URL: [https://wseas.com/journals/bae/2023/a985107-009\(2023\)](https://wseas.com/journals/bae/2023/a985107-009(2023)).

30. Статистична інформація, експрес-випуски, публікації. Державна служба статистики України. Офіційний веб сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua>

31. Статистичні збірники «Рослинництво України». Державна служба статистики України. Офіційний веб сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.

32. Павлова Г. Є., І. П. Приходько, І. М. Своднін Ефективність виробництва продукції рослинництва як фактор забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Вип. 15, ч. 2. URL: <https://surl.li/erdzrn>.

33. Лупенко Ю.О., Саблук П.Т., Месель-Веселяк В.Я., Федоров М.М. Результати і проблеми реформування сільського господарства України. Економіка АПК. 2014. № 7. С. 26-38.

34. Хаєцька О.П., Лояніч В.О. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни. Ефективна економіка. 2023. № 6. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1723/1736>. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.47>.

35. Лупенко Ю.О. Розвиток аграрного сектору економіки України: прогнози та перспективи. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка». 2015. Вип. 2(4). С. 30-34.

36. Чуб А.В. Оцінка тенденцій розвитку рослинництва в сільському господарстві України методами прогновної екстраполяції. Приазовський економічний вісник. 2022. Вип. 2(31) С. 28-33. DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2022-2-5>.

37. Даниленко В.І. Сучасний стан виробництва продукції рослинництва в Україні. Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. 2019. № 4. С. 93-98.

38. Томашук І.В. Вплив агропромислової інтеграції на підвищення ефективності виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. Управління змінами та інновації. 2023. № 5. С. 33-43.

39. Гончарук І.В., Томашук І.В. Формування стратегії економічного розвитку сільськогосподарського підприємства для підвищення його

конкурентоспроможності. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2022. № 4 (62). С. 7-24.

40. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

41. Як війна вплинула на прибутковість сільгоспвиробництва в Україні? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3874972-ak-vijna-vplinula-na-pributkovist-silgospvirobnictva-v-ukraini.html>.

42. Гаврилюк О.О., Чоп М.О. Сучасний стан виробництва продукції рослинництва та його вплив на побудову обліку витрат. Ефективна економіка. 2018. № 6. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6401>.

43. Мазур В.А., Мазур К.В., Панцирева Г.В. Виробництво і експорт зернових та зернобобових культур в умовах військового стану. Сільське господарство та лісівництво. 2022. № 3 (26). С. 66-76.

44. Хаєцька О.П., Лояніч В.О. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах війни. Ефективна економіка. 2023. № 6. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1723/1736>. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.47>.

45. Жибак М.М., Федуняк І.О. Основні напрями підвищення ефективності функціонування аграрних формувань з виробництва продукції рослинництва. Ефективна економіка. 2019. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/8.pdf.

46. Моїсєєв В. ВВП України: що він характеризує та як його розраховують. Економіка України. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/sho-harakterizuyue-vvp-krayini-ta-yak-jogo-rozrahovuyut>.

47. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 08.09.2011 №3715-VI; станом на 13.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3715-17#Text>.

48. Прокопишин М. М., Сус Т. Й. Основні напрями розвитку агропромислового комплексу України в умовах глобалізації. Modern Economics. 2017. №4. С. 114-121. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/main-directions-of-agroindustrial-complex-development/>.

49. Дорош-Кізим М. М., Дадак О. О., Гачек Т. С. Інновації в аграрному секторі України в контексті розвитку європейської інтеграції. Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького. 2017. Т. 19. №81. С. 123-128.

DOI: <https://doi.org/10.15421/nvlvet8122>.

50. Кернасюк Ю. Де можна отримати високу додану вартість в агробізнесі? Агробізнес Сьогодні. URL: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/9806-de-mozhna-otrymaty-vysoku-dodanu-vartist-v-ahrobiznesi.html>.

51. Дашборд щодо експорту агрокультур. Дія.Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/analytics/dashboard/agro-export-2022>.

52. Про ратифікацію Угоди між Україною і Європейським Союзом про участь України у Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020»: Закон України від 15.07.2015 №604-VIII; станом на 15.07.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604-19#Text>.

53. Готра В. В. Еволюція наукових поглядів на сутність поняття «інновація» та її особливості в агропромисловому комплексі. Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Економіка. 2014. №3. С. 73-75. URL: <https://surl.li/gxmitq>.

54. Шебаніна О. В., Кормишкін Ю. А. Сучасна парадигма інноваційного розвитку аграрного підприємництва. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2019. Вип. 3. С. 4-10. DOI: 10.31521/2313-092X/2019-3(103)-1.

55. Саблук П. Т. Інноваційна модель розвитку аграрного сектору економіки України та роль науки в її становленні. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2016. №9. С. 34-42. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/781178>.

56. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.

57. Earth Observation Data & Services Market, 15th edition. Euroconsult Digital Platform. Global market for commercial Earth observation data and services to reach \$8 billion by 2029, growing from \$4.6 billion in 2019 - Novaspace.

58. Operation of Small Unmanned Aircraft Systems Over People. Federal Aviation Administration (FAA) and Office of the Secretary of Transportation (OST), Department of Transportation (DOT). OOP_Final Rule.pdf.

59. Kashiya, T. et al. (December 10, 2020). Sky Monitoring System for Flying Object Detection Using 4K Resolution Camera. *Sensors* (Basel, Switzerland), 20(24), 7071. doi:10.3390/s20247071. Sky Monitoring System for Flying Object Detection Using 4K Resolution Camera - PMC.

60. Stutsel, B. et al. (October 27, 2021). Detecting plant stress using thermal and optical imagery from an unoccupied aerial vehicle. *Frontiers in plant science*, 12-2021. <https://doi.org/10.3389/fpls.2021.734944>.

61. Дрони для сільського господарства: для чого вони і як обрати [Електронний ресурс]. WEAGRO. 2024. 1 листопада. Режим доступу: <https://weagro.com.ua/blog/drony-dlya-silskogo-gospodarstva-dlya-chogo-vony-i-yak-obraty/>.

62. Третьяк І. Удосконалення маркетингової збутової політики аграрного підприємства: дипломна робота. Дніпровський ДАЕУ. <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/7694/1/%D0%A2%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%8C%D1%8F%D0%BA%20%D0%86.%D0%9B.pdf>.

63. Петухов Д. О., Ланько Н. О. Ефективність виробництва продукції рослинництва в підприємствах. Освіта і наука в умовах викликів і загроз. Внесок молодих вчених в сталий розвиток: Міжнар. наук. конф., м. Київ, 21-22 листопада 2024 р.: матеріали конф. Київ, 2024. С. 120-121.

64. Ланченко Є. О., Ланько Н. О., Петухов Д. О. Організація праці в сільськогосподарських підприємствах. Обліково-аналітичні й статистичні методи та моделі в оподаткуванні, бізнесі, економіці: XXI Всеукр. наук.-практ. конф., м. Ірпінь, 3 листопада 2025 р.: матеріали конф. Ірпінь, 2025.